

מתתיהו יואל כהן
[תשפ"ו]

אמונה בדעת

'עבודה מאהבה ורצון' במשנת
הרבי מתולדות אהרן שליט"א

אמונה בדעת

כתובת לעריכת נושאים עיוניים

מתתיהו יואל כהן

0583231467

m583231467@gmail.com

אמונה בדעת

תוכן הענינים

3.....פתח דבר

5.....א. התחדשות תורת הבעש"ט לבני הדור הנוכחית

מקורות משנת הרבי בכתבי 'ראשית' החסידות
יסודות הבעש"ט מכוונים ויורדים לדרגת בני הדור
בין ספרי חסידות הגבוהים מול אלו השווים לכל נפש
שני סוגי ספרי חסידות - דעת עליון ודעת תחתון
יחסי מחשבה ונפש - מול כתבי חב"ד

15.....ב. אמונה בדעת מול אמונה פשוטה

ה'שומר אמונים': בעת הסתר העבודה באמונה פשוטה ומסי"נ
סבל הדור כגורם להפסקת עיסוק הרבי השו"א בעבודת הדביקות
הרבי: העבודה במסי"נ ובכפייה - אם זה שווה לכל נפש
הרב יקותיאל פרקש: בין העבודה ב'תולדות אהרן' לחב"ד
הרי"ם מורגנשטרן: שורשי הבדלי הנפשות ודרכי העבודה

26.....ג. עבודה מתוך חיות אלוקית: יסוד הבעש"ט בדרכו של הרבי

עיקר העבודה חיבור הנפש לדיבור ומעשה הרוחני
בח' יעקב אמונה פשוטה - ובח' יוסף אמונה בתענוג ודביקות
ה'דברי אמונה' עם הרבי מחב"ד באופן ההתבוננות בתפלה
'צהר תעשה לתיבה' - דביקות באותיות התפלה

37.....ד. חיות אלוקי הנוכח בימי הקטנות - כמקור לתחיית הרוח

מגמת מאמרי הרבי - ללמד להכיר נוכחות ה' הקיים בכל מצב
מהות כפיית ההר - גילוי הרצון והאהבה המאיר בזמני הקטנות
רש"ז גופין: קבלת עול - מעל או למטה מטעם ודעת

אמונה ברעת

פתח דבר

'ויאמר ה' יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני, ולבו רחוק ממני. ותהי יראתם אותי כמצוות אנשים מלומדה' (ישעיהו כט, יג)

מאמר זה בא להדגיש עד כמה משמעות דברי הנביא הללו – על צורת עבודת ה' שיהא מתוך אמיתת ופנימיות הלב ולא מתוך רגילות, שטחיות, וחיצוניות. המה נוכחים ועומדים במרכז הווית דמותו והגותו של כ"ק מרן רבינו שליט"א. מכאן הוא בא, ולשם הוא הולך. ועל זה – ובזה, הכל תלוי ומסתובב.

ובכדי לקבל תמונה רחבה ובהירה בנקודת יסוד זו יצאנו ללקט ולסדר מתוך דברי רבינו, שהצהיר והבהיר בכתב ובע"פ את התייחסותו ותפיסתו בביאור צורת העבודה בזמנינו. וסידרנו את שלבי המאמר, בראשונה קצת בסקירת ספרי היסוד שרבינו רואה בהם מקור עיקרי ושורשי להנחלת עיקרי יסודות מרן אור שבעת הימים רבינו הבעש"ט הק' זי"ע, שעליהם הושתת עיקרי משנתו. וכן בתיאור יחס רבינו לספרי גדולי תלמידי רבינו המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע בבירור איזה מהם ראויים ושווים לכל נפש, ולא רק לבני עלייה בזמנים מיוחדים. וכדי שיתאפשר לבנות מהם נקודת קשר פנימי אישי וחי - לקל חי. ושלא להדגיש חלקי המעשה או המחשבה כשלעצמם ביבישות, רק בחיבורם כולם כאחד מחשבה דיבור ומעשה - מתוך חיבור לב ונפש.

ובשלב השני במאמר זה, ירדנו להשוות בין צורת העבודה בעקבתא דמשיחא כפי שמבואר במשנתם של מרן שרפי קודש הרבי ה'שומר אמונים' זי"ע והכהן הגדול הרבי ה'דברי אמונה' זי"ע, המבארים שבזמני ההסתר בעולם ובנפש נשאת לנו רק צורת עבודה הבא מתוך אמונה פשוטה וקבלת עול בתמימות, שזה מה שיבטיח את הישרדותינו הרוחנית.

כאשר בזה בא החידוד במשנתו של רבינו לבאר שבדור המסובבת במצוקות הזמן והנפשות מבולבלים ומבוהלים, עלולים לקלוט רק את החיצוניות שבה ולפספס על פנימיות העבודה בזה. והרי רחמנא לבא בעי, שאין להיות בבחינת 'בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממנו, ותהי יראתם אותי כמצוות אנשים מלומדה'.

ולזה נדרש כמה הקדמות בזה, ובעיקר להשכיל לדעת להחיות ולהאיר את אור ונועם ה', הבא לאדם מכח תחיית והארת פנימיות עומק דעת האמונה, ד'לית

אמונה בדעת

אתר פנוי מיניה' ומציאות ואור ה' נוכח תמיד בלבו ובכל מקום. כי הרי 'אני ה' לא שניתל', ובכל זמן ומקום ומצב שעוד יהא - בכל גווני החיים המשתנים, בעליותיה וירידותיה, בעידני שמחת הלב ותמהון הלב כאחד. עדיין קיים הרצון הפנימי והטהורה שבלב החבוקה ודבוקה בו ית'.

כאשר בזה מתחיל בדרכו של רבינו עיקר העבודה הבא מצד האדם, והיא שלא להישאר באמונה והתחזקות זו בלבד, אלא שיעמיק בדעתו ונפשו לפעול להחיות את חיות ניצוץ האלוהית שבלב - לאש להבת שלהבת, ומתוך עונג נועם ורצון.

הבהרה

ראינו לנכון בפתח הדברים להתנצל קצת על אופן צורת כתיבת ועריכת מאמר זה שהינה אכן בסגנון המסקרת נושא ומושג כשלעצמו, וכפי שנהוג בעריכת סוגיות הש"ס בעיון וכו' – המיועדת לפנות אל כח השכל, ולא כ"כ בתורת החסידות – המיועדת לפנות אל כח האש שבלב. אך, הצהיר ואדגיש כי אדרבא עדיין אין כלל המטרה בזה שהקורא ישאר אדיש כאיש זר ומנוכר העומד ומביט מן הצד על ענין שלא שייך אליו.

אלא הכוונה בזה היא כאמצעי לבטא קצת את חזון ומשנת רבינו בצורה חדשה וממוקדת – כמה שמתאפשרת, ומתוך המקורות (בלבד) שהביאו משמו וממאמריו שנמסרו בכמה הזדמנויות. בכדי שיתאפשר לנו לקבל הצצה קטנה מהצד לדעת את אשר מונח מאחורי משנת רבינו - מה מובילו לומר את אשר אומר או אינו אומר.

וכך להתחבר יותר לעסוק וללכת ע"פ אור משנתו של מרן רבינו מתוך הכרה פנימית, בבחינת 'אמונה בדעת'. בזה שיווכח במלאכת המחשבת השקועה במשנתו של רבינו כיצד לגשר ולחבר בין כל אותן ההשגות הגבוהות שנאצלו ממרום בהיכלו קדישא של איתן הבעש"ט – למצוא דרך לבקוע ללבות בני הדור הנראים כביכול רחוקים וזרים מכל זה.

ועדיין, כל חלק זה הם בשלבים הראשונים בלבד, לעומת השלבים הבאים המהווים נקודה לשמה להביא מעיקרי משנת רבינו בעבודת ה', בזמן שזה אף לא התחלה של יניקה מן המעיין המתגבר של רבינו. אך בחרנו בהם ובכיוצא, מצד היותם נקודת מוצא ומפתח מרכזיים ויסודיים באוצר החסידות של משנת רבינו.

אמונה ברעת

התחדשות תורת הבעש"ט לבני הדור הנוכחית

מקורות משנת הרבי בכתבי 'ראשית' החסידות

משנת הרבי מאירה מחדש את העיסוק ביסודותיו ושרשיו של רבינו ה'בעל שם טוב' זי"ע כפי מה שהובא בכתבי ראשית החסידות. ובמיוחד על פי הדרך שהובא ונתפרש בהרחבה יסודותיו בסדרת ספריו של תלמידו המובהק מעתיק שמועותיו רבי יעקב יוסף מפולנאה, בעל ה'תולדות יעקב יוסף'. וכפי שמובא בספר 'מים חיים'¹ התייחסות הרבי לזה, שזה נעשה בכוונה תחילה להנחיל דרך מקורית ושורשית בהכרת יסודותיו של הבעל שם טוב זי"ע, לאור מה שבזמנינו נזנחה העיסוק בכתבי ראשית החסידות:

"לפעמים יש כמה וכמה הקדמות מספרי הבעש"ט ותלמידיו וכדי שלא ילאה הקורא יידע מראש כי זאת בכוונה מכוונת, כמו שהתבטא כ"ק אדמו"ר שליט"א בלשו"ק: 'הסיבה שאני מקדים הרבה יסודות מדברי רבותינו הבעש"ט ותלמידיו זי"ע, כי בדורינו נתמעט הלימוד בספרים אלו, לכן ישיגו עכ"פ היסודות מתוך המאמרים"

וכוונת הדברים בזה היינו בעיקר ביחס לספרי בעל ה'תולדות יעקב יוסף'², וכפי שמסרו³ עורכי מאמרי הרבי, את הדרכות הרבי בתחום עבודתם: "רבינו שליט"א אמר לי שיש ספרים שכותבי הדא"ח צריכים להיות בקיאים בהם, ולכן עלי ללמוד את 'כתר שם טוב' – המבואר⁴. וביאר רבינו: יסודות הדא"ח בנויים רבות על ה'תולדות', והספר הזה הרי הוא כתמצית וקיצור דברי ה'תולדות' כי מעתיק בקצרה את כל היסודות⁵. והוסיף, שיש לעיין גם ב'תולדות יעקב יוסף' בפנים

¹ ב'פתח דבר', מאמרי הרבי בסעודת שבת בבוקר, שנת תשע"ד; נערך ויצא לאור ע"י ר' א. יורוביץ. חשון תשע"ה.

² וכן שמעתי מר' א. יורוביץ, שבמהלך העשור שעברה ביסס הרבי מדי שבוע בשבוע בציטוט מבואות רבות מסדרת ספרי בעל ה'תולדות יעקב יוסף'. ועוד ניתן לראות עד כמה נוכחים ספרי בעל ה'תולדות יעקב יוסף' במרכז הגות החסידית של הרבי; מדברי האברך י. יקובוביץ (גליון 'דעת' א. מבית ארגון 'קול דודי', סיון תשפ"ג) שציין את גודל עיסוק הרבי בספריו: "מי שראה פעם את ה'צפנת פענח' של רבינו, הבחין שהספר מלא בקמטים בראשי העמודים; רבינו הוגה בו רבות. ופעם אחת אף שלח רבינו שליח לציון הרה"ק ה'תולדות', וציווהו לומר כי יש לו הרבה קמטים בספר שלו".

³ ר' ש. ברא"ז סאמעט; גליון 'כתר', שבט תשפ"א.

⁴ מהדורת ספריית 'מעיינותיך' חב"ד.

⁵ ובייחודיות משנתו של בעל ה'תולדות יעקב יוסף' מול שאר סדרת ספרי תלמידי הבעש"ט יש לצטט מדברי הרב י"י שיינפלד (בגליון אוצרות קאמנא בית שמש): "הבעש"ט עצמו י"ל גוון מיוחד, שכמעט אינו מופיע בשאר כתבי תלמידיו – מלבד תלמיד אחד הוא הכהן הגדול מפולנאה בעל תולדות יעקב יוסף. וכל פעם שנזכר בספריו בקדושה וטהרה 'שמעתי ממורי' הרי לפנינו דא"ח מכלי ראשון כלשונו (בנוסף לספרים נוספים כמו

אמונה ברעת

ולראות את הרחבת הדברים"⁶. דברים אלו מצביעים עד כמה מהווה ספרי בעל ה'תולדות יעקב יוסף' כמקור עיקרי משמעותי לכללות משנתו וגישתו של הרבי לצורת תפיסת החסידות.

יסודות הבעש"ט מכוונים ויורדים לדרגת בני הדור

גישת הרבי בלימוד יסודות הבעש"ט במקורותיו המוסמכים בספרי בעל ה'תולדות יעקב יוסף', אינם מהווים רק כאמצעי לבירור והבנה מקורית בתורתו של הבעש"ט. לאחר שכבר התפתחה והתרחבה תורת החסידות משך הדורות האחרונים בכמה וכמה סוגי לבושים וכלים, כאשר לפעמים כבר לא ניכר במבט ראשון שמרועה אחד ניתן.

'דגל מחנה אפרים' (כתר שם טוב). יש מטבעות לשון שנחקקו בכבשוננו של הבעש"ט – כמו, 'עולמות נשמות אלוקות', 'בכל תנועה שם אלופו של עולם', 'יחוד נורא ויראה', 'עליות ויחודים'; וכן המהלך המופלא של 'דביקות באותיות', 'צירופי אותיות', 'העלאת האותיות' – אשר נמצא זעיר שם זעיר שם בתורתם של בני היכלא החבריא קדישא תלמידי בעש"ט, אבל בעיקר הוא חוזר ונשנה בתורתו של בעל ה'תולדות' – אשר אין פרשה שהיסודות הללו אין נזכרים בהם.

וכן הרחיב בזה הרבי בהזדמנות בסקירת ספרי תורת הבעש"ט ותורת המגיד ממעזריטש ז"ע: "כלל גדול הוא, שספרי המגיד בגדול ממעזריטש ז"ע נכתבו בקיצור מופלג, אולם תלמידיו ביארו דבריו הק' וכל אחד לקח אופן אחר לביאור. התניא ביאר את בחינת ה'אין' בחינת הביטול שנתבארה בספרי המגיד אולם שאר דבריו בענין עבודת הבינוני והצדיק אינם מדברי המגיד ולא נמצאו בספרי המגיד ובספרי תלמידיו רק זו היתה דרכו הק' בעצמו. וכן ה'קדושת לוי' ביאר עניני 'אין' ו'ביטול' שבדברי המגיד. וה'פרי הארץ' הוא כולו אמונה. יש ספרים שמדברים בגימטריאות ורמזים, והפרי הארץ אינו מהם הוא כולו רק אמונה כי ביאר את חלק האמונה מתורת המגיד באופן נעלה.

ולעומת זאת, ה'דגל מחנה אפרים' הולך הרבה בסגנון גימטריאות ורמזים – וצריכין אנו לשני הסגנונות. והדגל הוא מסגנון הבעש"ט הק' וכן ה'תולדות' הוא מסגנון הבעש"ט הק', ולפעמים הוא משלב מסגנון ה'אלשיך הקדוש' (אנ"ש בלעטל, רשימות ר' אהרן יורובין).

⁶ וכן שיתף הרב שאול יודא שידלוי (גליון 'דעת' שם) בהפניית הרבי בלימוד מאמרי יסוד מסויימים בספרי בעל התולדות יעקב יוסף – המהווים מקור משמעותי להבנת עיקרי יסודותיו של הבעל שם טוב ז"ע: "לפני התחלת סדר הלימוד בס' 'כתר שם טוב', אמר לי רבינו: כי בסה"ק 'צפנת פענח' להרה"ק ה'תולדות' ז"ע, מפרשת שמות עד פרשת יתרו כתובים שם כל יסודות הבעש"ט, וגם בעוד מאמר בפ' 'כי תשא'. ולפני התחלת מסירת השיעור אני צריך ללמוד את כל הנ"ל א-דורך און א-דורך".

וכן בשיחה אישית שנערכה עם הרבי (אלול תשפ"ה) בעת שהתייעצתי עמו ביחס לעריכת ביאור על ראשוני ספרי החסידות, ביקש הרבי לברר האם אני יודע 'חסידות' – דהיינו, אם יש בידי הכשרה מתאימה לעיסוק עיוני מסוג זה. וכאשר שאלתיו מהו אכן הדרך להגיע לידיעה כזו, השיב הרבי: "ללמוד בהבנה טובה ונכונה את ספרי בעל התולדות יעקב יוסף". [ובאותה מעמד כאשר שאלתי בזה ביחס לספרי המגיד ממעזריטש, ענה, כי ספרי המגיד מהווים את עצם הנקודה והאש של החסידות, בלי לבושים; לעומת ספרי התולדות יעקב יוסף שבא בלבושים שזה בדרך הדרוש]. דברים אלו מלמדים עד כמה בעיני הרבי, המבחן ל'ידיעת חסידות' תלוי ועומד בשיעור הכרת והבנת כתביו של בעל ה'תולדות יעקב יוסף' – אשר עליהם רואה את עיקר התשתית להבנת כל מהלך החסידות.

אמונה ברעת

אלא עיקר חתירתו ומטרתו בזה הינה ההכרה בנצחיות יסודותיו של הבעש"ט - שעל אף גודל גובהם ועומקם, עדיין יש בהם התגלות מתמדת שביכולתם להאיר ולהחיות גם את בני הדור הנוכחי הפשוט כי הם לא נועדו רק לבני העליה שבדורות שעברו. תפיסה זו באה לידי ביטוי בדברי הרבי אודות בחירת קביעות הלימוד בספר 'כתר שם טוב' במסגרת סדר היומי בספרי חסידות:⁷

"אין 'כתר שם טוב' יעדע זאך קען נתפרש ווערן אויף אלע מדרגות, ס'קען נתפרש ווערן אויף קטנות אויך, יעדע זאך קען ווערן ארויסגעברענגט די ווערטער פון בעש"ט איז אלץ רוח הקודש, אלץ ווערט נתפשט און ס'איז אראפ געלאזט כפי ערך המקבלים אויכעט.

כ'האב גערעדט וועגן די בעלי בתים אויך, ס'איז גאר וויכטיג, מ'זאל שטארק געבן צו הערן די ווארעמקייט, בעלי בתים איז גאר וויכטיג, יעדער בעל בית קען זיך אויפהייבן און טרעפן דארט א ליכטיגקייט און א שטארקייט און א דערהויבנקייט"⁸.

והמבואר מדברים אלו, צורת גישת הרבי לכל יסודות הבעש"ט שכוללים ומכוונים לכל מצבי ותכונות הנפש, מהגבוה והפשוט בשווה⁹. וכן ציין הרב מ. קרויס - מעורכי מאמרי הרבי¹⁰, את גישת הרבי בפרשנות יסודות החסידות בצורה השווה לכל נפש ממש, הנוכחת בקו שיטתית לכל אורך משנת הרבי:

"אני חושב תמיד שהחידוש הגדול ביותר בתורת רבינו, הוא הכח להוריד את הדברים הגבוהים ביותר לאנשים הפשוטים ביותר. רבינו לא רואה קטע אחד

⁷ גליון 'כתר' מבית קול דודי, שבט תשפ"א.

⁸ תרגום: "ב'כתר שם טוב' יכול כל ענין להתפרש בכל המדרגות, ויכול להתפרש על 'קטנות' ג"כ, כל דיבור יכול להתפרש, המימרות מהבעש"ט הם כולם רוח הקודש, והם מתפשטים ויורדים כפי ערך המקבלים ג"כ. והתכוונתי על 'הבעלי בתים' ג"כ, זה מאוד נחוץ, להשמיץ חזק את החמימות, לבעלי בתים זה נחוץ מאוד, כל אחד מהם יכול להתרומם ולמצוא שם אור, אומץ, והתרוממות".

⁹ וחשוב לציין בזה לשורש הנידון האם פנימיות מושגי החסידות הם נחלת הכלל או רק ליחיד סגולה. מתוך דברי הרב יהושע יחיאל שיינפלד (גליון אוצרות קאמרנא – בית שמש): "הי' חילוקי דעות בין הצדיקים כגון בין בעל התניא לרבי שלמה מקארלין, לפי צדיקי קארלין מסורה העבודה הפנימית והעילאית, כגון יחודים בירורים העלאת ניצוצות וכיו"ב רק לצדיקים בעלי מדרגה. ואילו החסידים גם בעלי העליה צריכים להתעסק בעבודה הרגילה ללמוד ולהתפלל בפשטות ביגיעה - ב'הארוואניע', כשאת העבודות הנעלות הם משאירים רק לצדיקים המעלים את כל הקהל יחד עמהם על ידי התקשרות לצדיקים. ואילו הבעל התניא סבר שהמצוות הללו של התבוננות בגדלות ה' יחודים דביקות וכיוצ"ב הם מצוות דאורייתא המופיעות בתורה, אין שום טענה שיכולה לפטור יהודי ממצוות אלו, והחיוב חל על כולם קטן כגדול בינוני כצדיק". [ובזה יש להבין קצת את השאלה הידועה האם 'נשתכח דרך הבעש"ט', דתלוי אם זה שייך לקטן כגדול, ולפיה אם זה שייך לכל התקופות בשווה].

¹⁰ גליון 'אנ"ש בלעטיל', ראש השנה תשפ"ד.

אמונה ברעת

ב'קדושת לוי' או ב'תניא' שאינו שייך בזמנינו ולכל יהודי ממש. רבינו אמר פעם לר' ד"א: כי אפילו מדרגת 'אהבה בתענוגים' המבוארת ב'תניא' שהיא דרגת הצדיקים הגבוהה ביותר ששייך להיות גם היא שייכת לכל יהודי ממש, ורבינו תיכף הסביר; הצדיק חי כך כל היום והיהודי הפשוט צריך שיגיע לכך בקריאת שמע"¹¹.

וזה אכן מהנקודות היסודיים שנתחדד בהגותו ובית מדרשו של רבינו, התפיסה שלפיה יסוד ענין הדביקות והחיות שהחסידות האירה בזמנה ביסודות היהדות, הינו דבר הראוי ושייך אף בזמנינו ולכל יהודי - ואף לבעלי בתים פשוטים. וכפי שניכר מתוך עדותם של ראשי ארגון קול דודי¹²: "כשנכנסנו לקודש פנימה לקראת הכנס יום של ישוב הדעת שנערך במצפה יריחו לבעלי בתים, חזר רבינו שליט"א על המשל הידוע מהבעש"ט¹³ שהיה מלך אחד שנתן יום אחד לבני המדינה שיוכלו לבקש ממנו כל דבר שירצו, והיה שם מצורע אחד שהלך למלך וביקש שיתנו לו זבל שיוכל לחכך בו את צרעתו ולהקל מכאביו, במקום לבקש שירפאו לו את צרעתו. ורבינו הסיק את המשל, ואמר לנו: 'צריך להכניס באברכים 'ליכטיגקייט', שלא יישארו מצומצמים ויחפשו זבל להתחכך. צריך להרחיב את ההשגות - שיתפסו את ה'ליכטיגקייט' של ה'אידישקייט'. את ה'ליכטיגקייט' של שבת. 'ליכטיגקייט' של יום טוב"¹⁴.

בין ספרי חסידות הגבוהים לאלו השווים לכל נפש

באחד השיחות כאשר דנו עם הרבי על בחירת ספר חסידי במסגרת לימוד חסידות יומי הנלמד לכל מאן דבעי הביע הרבי את יחסו לספר 'פרי הארץ', מול ספר 'מאור

¹¹ וכן ניכר מעדותו ששמעתי בהזדמנות בהתוועדות בקהילה האברך ר' ד. א. רוזנברג מראשי ארגון קול דודי שסיפר על אסיפה שקרא הרבי את משפיעי הקהילה לפני חג השבועות וחשף את גודל העמקתו למצוא את הדרך הנכונה האיך להביע את דברי מאורי החסידות בשפה שיובן וישפיע על נפש בן זמנינו ולא יושמעו כדברים מנותקים וגבוהים מדאי.

¹² גליון מיינ לעבן, חשון תשפ"ה.

¹³ ראה צפנת פענח פרשת בא, פן ד': "שמעתי ממורי זללה"ה משל למלך שצוה שיתנו לכל אחד מבוקשתו, וביקש אחד שיתנו לו זבל לצרעתו וכו' ודפח"ח".

¹⁴ ראשי ארגון קול דודי סיפרו (גליון מיינ לעבן חשון תשפ"ה): "בתקופה הראשונה (של קול דודי) נכנסנו לרבינו ושיבח מאוד את הפעולות ואז אמר רבינו: כשהציבור חי בחיצוניות גם המנהיג צריך לרדת מדרגתו ולהיות יחד עם הציבור ולכן העבודה שלכם היא להכניס פנימיות בציבור. באותה תקופה שוב נכנסנו ואחרי שרבינו שיבח את הגליון 'יחידתי' נקב רבינו בשמו של אברך מסויים מאנ"ש אברך פשוט מאוד וד"ל, ושאל אם גם הוא קורא את הגליון. כשנענינו שאנו משערים שלא עד כדי כך, אמר רבינו: "התפקיד שלכם הוא שאפילו אברך כזה יוכל להבין ולחיות חסידות".

אמונה ברעת

עינים' ו'יושר דברי אמת', שאפשר לשמוע ולהכיר מתוכה את אחד הקווים המשמעותיים בדמותו והגותו של הרבי בזהירותו הרגישה המיוחדת בהתאמת מושגי החסידות על פי הכלים הנפשיים של בני דורינו, וכלשונו המקורית באידיש¹⁵:

"יושר דברי אמת' איז געווארן אסאך אסאך צושפרייט, נישט נאר אין אונזער קהילה. איז טאמער גייט מען יעצט לערנען 'פרי הארץ' דעם 'נקודת אין', האב איך מורא צו ס'וועט ממשיך זיין¹⁶. ווייל מענטשן הייבן נישט אן צו וויסן – ווי, וואס, ווען. איך וואלט געהאלטן אז יעצט זאל מען נאכאמאל איבער גיין דעם 'מאור עינים' בפרט אז מען האט נאכנישט געענדיגט דעם צווייטן חלק 'ישמח לב', ס'גייט כמעט אויפן דעם זעלבן סיסטעם ווי דעם ערשטן חלק, ס'איז גאר גרויסע יסודות, 'ישמח לב' איז גאר גרויסע יסודות. און דער 'נ"ך' [שבספר מאו"ע] איז גאר ליכטיג, גאר ליכטיגע שטארקע ענינים. און די 'ליקוטים', כ'האב אסאך יסודות ארויס גענומען פון דארטן, פון די 'ליקוטים'¹⁷. איז אפשר כדאי אריבער צו גיין נאכאמאל מיט מער הסברים. מאור עינים קומט אלעמאל צו נייעס ס'איז די ערשטע יסודות פון בעש"ט, ער האט א געוואלד. און ס'איז געשריבן א לייכטן לשון וואס איז שווה לכל נפש, דער מאו"ע אליין איז געווען אויף א עכערע דרגה.

אזוי אז נאך דעם יושר דברי אמת וועט בלייבן דער התפשטות און דער יפוצו מעיינותיך וועט בלייבן אויף א גוטן אופן. משא"כ אויב הייבט מען גלייך אן 'פרי

¹⁵ גליון לעכטיג, מבית ארגון קול דודי, חשון תשפ"ד, עמ' 4, מתוך שיחת טלפון בין הרבי ורש"י שידלוי, ט"ו תמוז תשפ"ג, בהוסטריה.

¹⁶ ובגליון 'מיינ לעבן' מבית 'קול דודי', חשון תשפ"ה. הוסיפו עוד ציטוט מדברי הרבי בסיבת החלטתו שלא ללמוד את ס' פרי הארץ: "אמנם אמרתי שנלמד ספר 'פרי הארץ'. אך התיישבתי ובמשך כל השבת האחרונה למדתי את הספר כמו אברך שמעולם עוד לא למד ספרי חסידות לומד, וראיתי שהוא לא יתפוס אותה. ולכן עדיין אין ללמוד אותה עכשיו".

וראה עוד גליון אנ"ש בלעטיל, פורים תשפ"ה, ראיון עם ר' ש. שטיינברגר – מעורכי מאמרי הרבי. התייחסות הרבי למושגים הגבוהים שבס' פרי הארץ: "בפרשת 'ויקהל' כאשר רבינו שליט"א הזכיר בדא"ח מאמר מה' פרי הארץ' בפרשה, וכשנכנסנו בקודש פנימה הזכיר רבינו שליט"א שוב את דברי ה' פרי הארץ', והתבטא אז שהדברים עמוקים ואי אפשר לנו להבין אותו לאשורם, ואז הוסיף: "אפשר פורים נאכמיטאג ווען די לבושים פון די וועלט הייבט אן צו פאלן [אולי בפורים אחה"צ כשלבושי העולם מתחילים ליפול] – יהיה אפשר להבין את הדברים העמוקים". ולהבין על מה הדברים מתייחסים, יש להעתיק את לשון ה' פרי הארץ', שם: "הדבקות האמיתי אחר המורגש הוא שאינו מורגש בשום תפיסה, והראיה (שמות לג, כ) 'כי לא יראני האדם וחי', כי אם על ידי האמונה בלי שום הרגשה, שהוא ענין ביטול המציאות, שאי אפשר לעמוד עליו בעצמו וכל שכן להבין ולהשכיל לאחרים".

¹⁷ ראה לדוגמא ציטוט מהליקוטים שהביא הרבי בספרו 'חסד נעורין': כמאמר הבעש"ט זי"ע (ראה מאור עינים בליקוטים ד"ה ועשית וגו') עה"כ (דברים ד, כט) ובקשתם משם את ה"א ומצאת, ממקום ומצב שאתה נמצא בו גם בתוך החושך השמם אתה צריך לדרוש ולבקש כפי מצבך ולא להרחיק העבודות השוממות ההן עד שיגיעו ימים בהירים רק משם דייקא תבקש ואז סוכ"ס תמצא.

אמונה ברעת

הארץ' האב איך מורא צו ס'וועט קענען אויפכאפן¹⁸. מאור עינים וועט מען כאפן. מאו"ע איז געשריבן ברוה"ק, און רוה"ק ברענגט אריין נייע חיות. בפרט דער ענין פון 'דעת' האט ער ארויס געגעבן אויף אזא מין ברייטן אופן, אז יעדער קען עס קולט זיין¹⁹.

הרב שאול יודא שידלוי - ממשפיעי תורת החסידות בקהילה, ביאר את דברי הרבי בסיבת ההחלטה בבחירת לימוד ספר 'מאור עינים' מול ספר 'קדושת לוי', במסגרת לימוד חסידות יומי שע"י ארגון 'קול דודי':

"יש ספרי חסידות²⁰ אשר צדיקים כתבו את המדריגות שלהם עצמם, הם כותבים כמה לב הצדיק בוער כאש כשהוא ניגש לקיום מצוה, וכיו"ב אשר דברים אלו מלהיבים את הלב כשרואים את מדרגות הצדיק, אך מאידך אין בהם כל כך את החלק של ההדרכה לאדם הפשוט איך לחיות עם ה' במקום שלו. ה'מאור עינים' הוא ממש לא כך, לא כתוב בו בכלל מדרגות, אלא תמיד מלמד את חלק העבודה שבכל פרט ופרט. לדוגמא, אפילו כשה'מאור עינים' מדבר על הענין של העלאת המדות, הוא מדבר את זה בצורה פשוטה, וכפי ששמע מהלשונות בפירוש שמדברים על יהודי שנתון עדיין בתוך גלות מצרים, ואליו הוא פונה ומלמד את

18

¹⁹ תרגום: "'יושר דברי אמת' התפרסם רחב מאוד, ולא רק בקהילתינו. ולזה אם ילמדו כעת ה'פרי הארץ' – את 'נקודת האין' אני חושש האם זה ימשיך להימשך. כי אנשים אינם מתחילים לדעת איפוא, מה, ומתי. אני חושב שכעת ילמדו שוב את ה'מאור עינים', ובפרט שעוד לא למדו עדיין את חלק השני שם – 'ישמח לב', שצויד כמעט באותה סגנון של חלק הראשון שם, הם יסודות גדולים, 'ישמח לב' הוא יסודות גדולים. והנ"ך – שם, זה מאיר מאוד, עינים מאירים וחזקים. וכן את ה'ליקוטים' שם, לקחתי הרבה יסודות משם מה'ליקוטים'. ולזה כדאי אפשר לעבור על כל זה שוב, ובהוספת ביאורים. ה'מאור עינים' מגיע תמיד לחדשות, הם היסודות הראשונים מהבעש"ט, יש לו המון. וזה כתוב בשפה קלה השווה לכל נפש. בעל ה'מאור עינים' עצמו היה במדריגה יותר גבוהה.

ככה שאחרי לימוד ה'יושר דברי אמת' יישאר ההתפשטות – וה'יפוצו מעינותיך', יישאר במצב טוב. משא"כ אם נתחיל מיד 'פרי הארץ', אני מפחד אם זה יתקבל בכלל; את ה'מאור עינים' ייתפסו. ה'מאור עינים' נכתבה ברוח הקודש, ורוח הקודש מכניס חיות חדשה. 'ובפרט את הענין של 'דעת' הוא מביע בצורה רחבה ביותר, כך שכל אחד מסוגל לקלוט אותה".

²⁰ וכגון ס' קדושת לוי, נועם אלימלך. ראה דברי הרה"ק מקאמרנא זי"ע בספרו 'נתיב מצוותיך' נתיב התורה, שמבדיל בין ספר נועם אלימלך שזה מלא מדרגות לעומת ס' מאור עינים. [וכן מסופר (הובא בס' זכור לאברהם ח"א בסקירת ספרי החסידות) על תגובת הצבי לצדיק מבלז'ב להרבי השומ"א כשאמר לו שעוסק בס' נועם אלימלך, כשמציע לו שכדי לרכוש יסודות החסידות י"ל לעסוק בספרי זקינו הבני יששכר]. ויש לציין בזה גישה הפוכה מאת הרבי בעל ה'דברי יואל' מסאטמאר זי"ע, כפי מה שהובא בספר 'ערבות נחל' להגה"ח ר' אברהם יורוביץ זצ"ל מהדורת ניסן תשע"ט ירושלים עמ' קכז: "אמר הרבי מסאטמר שכיום צריך להיזהר כשלומדים ספרי חסידות כיון שהאדם לומד ותיכף חושב שהוא באותה מדרגה. ולכן אמר שצריך ללמוד ספרים כגון 'נועם אלימלך' וכדומה, שעוסקים במדרגות כל כך גבוהות שהאדם אינו מעלה על דעתו שהוא שייך אליהם".

אמונה ברעת

המבט האלוקי, מה העבודה ע"פ חסידות לנהוג מול תאוה המתעוררת, לידע ולהאמין במציאות האלוקית הגנוזה בתאוה.

אמנם יש עוד ספרים שמלמדים עבודה, יש את ה'פרי הארץ' ויש את ספר ה'תניא' שמדברים על עבודת האדם, אך בספרים אלו הם כבר נכנסים גם לעבודות קשות יותר, עבודות של דקות ודקי דקות. אך נדמה שאין עוד ספר כמו 'מאור עינים' שבכל הספר אין בו עבודה קשה אחת. ניתן לומר שבכל 'מאור עינים' יש בו רק עבודה אחת, לידע ולהאמין הוא מאיר ליהודי את אור החסידות אשר אין עוד מלבדו, ולכן הוא ספר שווה לכל נפש. ושמעתי בבירור את דעת רבינו שליט"א כי סדר הלימוד בחסידות צריך להיות שווה לכל נפש מגדול ועד קטן, ולא רק לאלו שכבר ממילא עוסקים בעבודת ה'²¹.

עוד הביאו²² משמו של הרבי בהרחבת נקודה זו, בהקשר של לימוד ספר שלם בלי לדלג - כשלצורך זה יש להימנע מלקבוע שיעור לציבור בספרים שמוזכרים בהם מדרגות גבוהות:

תחת אחד השיחים אמר רבנו שאילו היו יכולים לדלג הייתי אומר שילמדו 'קדושת לוי' כי בקדושת לוי יש לפעמים קטעים עם מדרגות גבוהות ששייכות אך ורק לצדיקים בלבד, אבל כיון שאין שום אפשרות לדלג, לא רצה לעשות זאת. אגב שאלתי אז את רבנו האם ב'מאור עינים' אין מדרגות גבוהות ענה לי רבנו, לא באופן נחרץ. וכשהתבוננתי יצאתי מהתפעלות כי באמת הוא כן במאור עינים אין אפילו קטע אחד שלא נועד לכל אחד ואחד. ב'מאור עינים' לא כתוב - כי הצדיק מתלהב עד כלות הנפש, או שהצדיק יכול לבטל גזירות ולהמתיק דינים, אלא כתוב כי הקב"ה ממלא את כל העולם ושצריך אהבה ויראה. יתכן שיש בו עבודות גדולות שצריך לעמול עליהן אך לא מדרגות גדולות שלא שייך לעבוד עליהן כלל.

שני סוגי ספרי חסידות - דעת עליון דעת תחתון

הבנת הגדרת הרבי בייחודיות ספר 'מאור עינים' בענין ה'דעת', וכלשונו²³: "בפרט דער ענין פון 'דעת' האט ער ארויס-געגעבן אויף אזא מין ברייטן אופן, אז יעדער קען עס קולט זיין". מוסבר בדברי הרב נפתלי ארלנגר - ממשפיעי תורת החסידות

²¹ גליון 'לעכטיג', מבית מפעל החסידות 'קול דודי', י"א חשון תשפ"ד, עמ' 11. וראה בגליון 'כתר' שבט תשפ"א, דברי הרבי בזה ביחס הלימוד לבני עליה בספרים ששלל הרבי: בני עליה צריכין לקבוע עצמם בספרים אלו אבל כאן צריכין ספר שיהיה שווה לכל נפש.

²² הרב שאול יודא שידלוי, גליון 'דעת' א, מבית ארגון קול דודי, עמ' 17.

²³ שהובא לעיל.

אמונה בדעת

בקהילה²⁴, בתיאור נקודות ההבדל הקיימת בין ספר 'מאור עינים' ל'ספרי חב"ד' ביחס לאופן שיח האמונה והביטול, שיש בזה בעצם מבוא להבנת מגמתו ויעדו של הרבי בכללות מאמריו ודרושו, שלזה אכן העדיף ובחר בלימוד ספר 'מאור עינים':

"יש שתי בחינות של דעת, דעת עליון ודעת תחתון, דעת עליון מייחד בין חכמה ובינה והוא כולו שכל, אולם לעומת זאת דעת תחתון אינו נשאר בשכל, אלא הוא מתרגם את השכל לרגשות ולמעשים, הוא מייחד בין המוחין אל המידות. ספרי חב"ד למשל, ואפילו ספר יושר דברי אמת עוסקים בדעת עליון, ה'יושר דברי אמת' עסק הרבה לברר בהסברה שכלית את נקודת החסידות שאין שום מציאות מבלעדי השי"ת, וכך גם דרכם של ספרי חב"ד שעוסקים הרבה בבירור נקודה זו של אחדות ה'.

אבל הספר מאור עינים אינו עוסק בזה, אלא ניגש לזה כדבר הפשוט, באמונה פשוטה שהכל אלקותו ית'. במה הוא כן עוסק בדעת תחתון, כיצד תחיה את האמת הזאת שהכל אלקותו ית', כיצד תמצא את השי"ת במצב של קטנות, ברגע של חרדה, או בהתמודדות של תאוה. ולכן זה ספר מאוד 'נפשי'. הוא אינו מתעסק בסיבוכי הנפש, אבל הוא מביא את האור העצום של יחוד ה' הישר אל הנפש. לא שהשכל יבין את זה, אלא שהנפש תתחבר ותחיה את זה בבהירות.

בוודאי ישנם הסברים וביאורים, אבל ההסברים אינם עוסקים בהסברה שכלית כשלעצמה, אלא תמיד איך להפוך את העינים לממשיים ולמעשיים. איך לראות ש'ואתה מחיה את כולם' ו'אין עוד מלבדו' בתוך כל מצב שהוא, איך הקטנות מובילה אל הגדלות, ואיך הרע מוביל אל הטוב, כשהכל מגלה אלקותו ית'. והדוגמא הכי פשוטה לזה הוא העסק הרב שעושה מענין העלאת המדות, אשר לכאורה זה הספר שמדבר הכי הרבה מענין העלאת המידות, והוא נותן על כך משלים וביאורים ובאופן מאוד מעשי, זה משהו שמתגם 'למעשה' את אחדות ה'²⁵.

²⁴ גליון 'לעכטיג' חשוון תשפ"ד, עמ' 19.

²⁵ על דרך רוח זו הרחיב עוד הרב יחיאל יהושע שיינפלד, מחבר ספרי 'אש החסידות' (בגליון קאמרנא, בית שמש), בהבדלי דרכי העבודה בזה בין גדולי תלמידי המגיד ממעזריטש זי"ע: "שיטת הבעל התניא לענין מצוות וידעת היום והשבות אל לבבך. שמדות האדם אינן יכולות לאהוב משהו שאינו מכיר אי אפשר לצוות על האדם לאהוב אדם אחר שאינו מכירו. ורק לאחר שמכניס בדעתו את גודל מעלת האדם ההוא ותפארתו אזי מתעוררת המידות מאלוהן לאהוב ולהעריץ ולרומם את האדם הגדול ההוא, כמאמר הכתוב 'וידעת היום' על ידי דעת ואחר כך 'והשבות אל לבבך' בהרגש הלב. התעוררות כזאת של המידות היא עבודה קשה כי צריך להתבונן כל פעם מחדש בהתבוננות בגדלות ה', אבל היא פנימית יותר מאשר אהבה המתעוררת מאלוהן שלפעמים היא רק בגדר דמיונות שוא.

אמונה ברעת

ועוד מהסוגיות המדוברות בו הוא סוגיית ה'אין' – הביטול, שכל ספרי החסידות עוסקים בה, שזהו הביטוי המעשי של אחדות ה'. ה'מאור עינים' אכן מתמקד יותר בבחינת הביטול מצד זה שהכל חיות אלוקית. ישנן שתי בחינות של ביטול שספרי החסידות מדברים עליהן, האחת מצד זה שאין שום מציאות מבלעדיו ית', והשניה מצד שפלותנו. כמובן שגם הבחינה השניה מופיעה בספר, אבל הביטול שבו הוא מתמקד ועוסק רבות הוא הביטול מצד זה שהכל חיות אלוקית וממילא אין שום מציאות עצמית".

יחסי מחשבה ונפש – מול כתבי חב"ד

יש להווכח עוד בבהירות מגמת הרבי בדרכו והגותו שחותר בשיטתיות לבסס ולפתח את מימדי מעמקי הנפש בדביקות אלוקית ולא את מימדי החשיבה כשלעצמו – ואף כאשר זה מדובר על מימדי הפנימיים, וכפי שניכר מצורת התייחסותו ללימוד כתבי הבעל התניא ובית מדרשו לעומת ספרי פרי הארץ ויושר דברי אמת, וכפי שהביאו את תוכן דברי הרבי בזה ביחס לבירור בחירת לימוד ספרי חסידות²⁶:

מצד שני, יש ספרי החסידות שלא האריכו בהתבוננות בענייני ידיעת ה', כגון 'מאור עינים' ו'בית אהרן' ועוד, והם השקיעו יותר בהתעוררות המידות והתלהבות הנפשות. לפי ספרים אלו מתפרשת מצות ידיעת ה' – 'דע את אלוקי אביך ועבדהו' – לא מתוך השגת השכל, אלא כמו 'והאדם ידע את חוה' והיינו באופן מורגש כמו אהבה פנימית של אב אל בנו וכו', שהיא הרגש נעלם שאי אפשר ולא שייך לגלות לאחרים. קשר פרטי ופנימי זה אינו שייך כלל לתחום השכל והוא מסור ללב בלבד, וכאשר רוצים להבעיר את הלב צריך רק לגלות ולעורר את הנשמה, ואז תעלה האבוקה מאליה. מחלוקת זו יסודתה בהררי קודש, בימי הראשונים כאשר הרמב"ם סובר שעיקר הדביקות היא בדעת האדם. ואילו רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי ועמו רבי חסדאי קרשקש, ועוד, סוברים שעיקר הדביקות הוא ברגשי הלב".

ועוד השכיל שם לחלק בתיאור שלשה קוים כלליים בחלקי מחשבה נפש ומעשה הקיימים בספרי החסידות לגווניה: "ידוע כי החסידות היא קומה שלימה, הכוללת מחשבה רגש מעשה. יש חצרות שאצלם בולט חלק המעשה, ההנהגות המנהגים. יש ששם עיקר הדגוש הוא על עבודת הלב. ויש שהניחו את הדגש על המחשבה. קשה להגדיר את דרכיהם של צדיקי עולם, אך גלוי וידוע שמליזענסק יצא אורה לעולם אור של התקדשות, וכל ספרי גזע ליזענסק, תלמידי לובלין, עסקו בעיקר בעבודת יגיעה של התקדשות האיברים, שכתוצאה מכך זוכים בדרך ממילא לכל ההשגות והגילויים, ומשם נתפשטה עבודתם של צדיקי בית גליציה, אשר אור של קדושה שרתה בהיכלם, כאשר כ"ז שייך בעיקר לקומת המעשה. – בפולין עבדו בעיקר עם המידות. הגם שספרי פולין כדוגמת שפת אמת ופרי צדיק, שם משמאל ומי השילוח, יש בהם אוצר ענק של מחשבה ורעיונות עמוקים, אבל הם בעיקר רעיונות שהם בחינת שכל הקשור אל המדות. אך קומת השכל בפני עצמה מצויה היא בספרי חב"ד וקאמרנא וליקוטי מוהר"ן, שם יש אריכות גדולה של עומק עמקים בכל נושא ובכל סוגיא.

²⁶ הרב יחזקאל יאקובוביץ, בגליון 'דעת' א. סיון תשפ"ג.

אמונה ברעת

"הצעתי לרבינו שיקבעו סדר ב'ספר התניא', אך רבנו דחה את ההצעה מפני שב'תניא' יש הרבה מושכלות וכל הספר בנוי על הבנות יסודיות בתורת התניא בממלא וסובב כל עלמין שמצריכות ידיעה עמוקה. וכן שה'תניא' יותר עוסק בהתבוננות בגדלות ה' מאשר הוא עסוק בנפש האדם עצמו, וזהו דווקא המעלה של יושר דברי אמת ופרי הארץ שמדברים יותר מהאדם עצמו"²⁷.

הרבי ה'דברי אמונה' זי"ע הרחיב בשיחה יסודית²⁸ על המקורות שעליהם מבוססת סגנון גישתו לקניני האמונה בנפש, וניכר מתוכן הדברים שמכוון בזה לסגנון גישת ספרי חב"ד ביחס לאנשים בזמנינו בתחלת דרכם כאשר חסר להם עדיין הכלים לזה:

דרכנו בעבודת ה' מיוסד ע"פ הספרים הקדושים שביססו את דבריהם הק' על האמונה הפשוטה להכניס את האמונה בלב שירגיש בכל עצמותיו את האמונה הטהורה, להאמין שיש בורא כל עולמים וכל פרט ופרט וכל תנועה ותנועה הכל מושגח מהשגחתו ית"ש. והגם שיש עוד ספרים קדושים שנכתבו יותר על דרכי משלים ושכליות, הרי דווקא בדור הקודם שהיו בעלי השגות ובעלי מח שהשיגו את עומק המושג והפנימיות הטמון בכוונת המשלים וכו', הם היו מסוגלים לעסוק גם בספרים כאלו. אבל בזמננו שהדור חסר כל אלו הרי אם יעסוק רק בספרים כאלו²⁹ הרי ישאר במשלים ולא יקלוט את נקודת האמונה פשוטה שאלופו של עולם בכל תנועה ותנועה בדומם צומח חי ומדבר שהשי"ת מחיה ומהווה את כל העולם בכל רגע ואילמלי יצוייר העדר שפעו על רגע היה הכל בטל ומבוטל חלילה כי א-ל אדון על כל המעשים.

²⁷ מסופר על אברך שאמר להרבי שעוסק במשנת חב"ד, ושאלו האם הינו מורידו 'למעשה' או שנשאר בחשיבה לבד, והגיב בשאלה מהו גודל 'למעשה'; וענה לו הרבי שהגדר בזה הוא האם זה עוזר לו להתפלל 'ביותר כוונה'. [וכן הורה לי אישית בבחורות בעיר מונסי, כאשר שאלתי ביחס ללימוד ספרי 'חסידות מבוארת' - מאמרי בעל התניא ב'תורה אור' ו'ליקוטי תורה' ע"פ פרשנות כל הרבנים בחב"ד, שתלוי אם מקבל מזה התרוממות וחיות ואש חסידית ולא סתם לעסוק ביבישות בחלק ההשכלה בפרטי הפלפולים והסברות של הרבנים נ"ע המצויינים שם בהרחבה].

²⁸ בחודש אדר תשל"ו. הודפס לראשונה בספר 'זכור לאברהם' ח"א.

²⁹ ראה בס' 'זכור לאברהם', ח"א עמ' תקס, הערה נט, מה שהביא מהרבי את דעת אביו רביז"ל בזה: "רבינו אמר בענין לימוד ספר התניא כי צריכין להיות ראויים להבין דבריו הק' ולכן היה דעתו שדווקא בחורים מבוגרים יכולים לקבוע להם שיעור בזה; זולת פרק מ"א שזירז אפילו לצעירים ללמדו ולהיות בקי בו בע"פ".

אמונה בדעת

ב. אמונה בדעת מול אמונה פשוטה

ה'שומר אמונים': בזמן הסתר העבודה באמונה פשוטה וקבלת עול

בספר 'שומר אמונים' מאמר האמונה פי"ח, מבאר שיש בענין האמונה שני דרגות, א. אמונה בדעת שזה ענין הדביקות מתוך השגה והרגשה, ב. אמונה שזהו קבלת עול בלי שום טעם:

"יש באמונה שני בחינות, אמונה בדעת. ואמונה פשוטה. ואמונה בדעת הוא בחינת דע את אלוקי אביך ועבדהו, שהוא ידיעת הבורא בהשגת אלוקות, ובהשגת העולמות וסדר השתלשלות העולמות, והשגת הרגשת אלקותו ואורו המקיף הנרגש והנטעם לאוהבי שמו ולזוכרי פקודיו. וכן יש אמונה פשוטה, המקובל לנו מאבזה"ק".

וכן כתב שם דרוש הביטחון, פרק ה', לבאר שיש בזה בעצם שלשה בחינות, ובדבריו הקודמים נכללה במהות 'אמונה בדעת', בחי' ההשגה יחד עם בחי' ההרגשה: "דע אחי כי יש בענין האמונה, בחינת ידיעה, הרגשה, הכרה. וידיעה הוא, שאדם יודע ומקובל אצל האמונה מירושת אבזה"ק. ויש אמונה בבחי' הרגשה, שמרגיש מתיקת זכרו ית"ש, כמו שאה"כ (תהלים לד) טעמו וראו כי טוב ה', אשר נותן ה' בלב דורשיו ומבקשיו לפעמים, וגם להמון עם בשבת ויו"ט נרגש אצלם קצת שמחה יתירה וחיות אלוקית. ויש אמונה בבחי' הכרה, שאדם מכיר בשכלו ידיעת ה' שהוא ע"י לימודו בספרים והתבוננו בהשגת אלוקות ובפרט בנפלאותיו שעושה עם עמו ישראל ואתו בפרט".

וכ"כ שם, דרוש האמונה פרק ד' ד"ה ועוד, להעמיד את שני בחינות אלו באמונה בשם נוספת 'אמונה בראש' מול 'אמונה בסוף': "יש אמונה בראש ואמונה בסוף, כמובא בספרי חכמה. ואמונה בראש הוא התחלת העבודה שהאדם עדיין בבחינת קטנות הדעת. ואמונה בסוף הוא האמונה שמשיג האדם בכח לימוד התורה ועבודה, ובכח אמונת חכמים, ובכח יגיעות המצוות במסי"נ. או מכח התבוננות בגדולתו ית"ש, או שמשפיע לו השם דעת וחכמה והרגשה, שזה נקרא אמונה בסוף, שהוא בעומק הדעת כפי שורש נשמתו"³⁰.

וכתב במאמר האמונה, סוף פט"ז: "יש אמונה פשוטה שהוא בירושה לנו מאבותינו, ויש אמונה מגודל השגת הדעת שהוא בחינת פנימיות האמונה. ועכשיו הזמן והעת דייקא להשתמש בהאמונה פשוטה בלי שום חכמות כלל, כי זה

³⁰ וראה עוד שם בזה, בתחילת 'מבוא השער'.

אמונה ברעת

האמונה הוא לנו תמיד בתוקף עוז, אשר הנחילנו אבוה"ק, ובפרט בעידן הסתר בתוך הסתר ששולטים גלי הים ועוברים עד צוואר ח"ו; ואמר הבעש"ט הק' זי"ע (ראה תשואות חן, ויחי) שירא מהסתר שבתוך הסתר.

וראה עוד במאמר הבטחון, סוף פרק ו': "הנה באמת כי ישראל הק' האמונה מוטבע אצלם בטבע, וזה הנרגש בלבבנו הן מחמת ירושת אבותינו בבחי' ידיעה בלי שום טעם, הן מצד קבלת התורה ויציאת מצרים, או האמונה בבחי' הרגשה ובחי' הכרה. אבל גלוי וידוע לכל בר דעת כי דבר שבא ע"י הרגש הלב יכול להתבטל לפעמים ע"י סיבת טמטום הלב וע"י נסיונות והסתרת פנים ח"ו כאשר יעיד החוש, לכן אם יהא האמונה רק מכח ההרגש והמוטבע אפשר להתבטל לפעמים, ואז ח"ו אם יתבטל האמונה אין עוד תורה ויורדים ח"ו לנוקבא דתהומא רבא. לכן בא לנו הציווי באמונה דהיינו אפילו תפלו ח"ו מאמונה הבא מכח הכרה והרגשה וידיעה, צריכים אתם להתגבר בתוקף ועוז ע"י ציווי ה' אלינו באמונתו ית"ש. כענין שכתבו (בן פורת יוסף, וישב, פן ב') הטעם של כפיית ההר כגיגית שהיה בשביל זה, הגם שכבר אמרו ישראל נעשה ונשמע ולמה היה צריך הכפיה, רק באם יפלו בדעתם מצד הבחירה יהיה להם כח להתגבר בעל כרחך ע"י כפיית ההר כגיגית, והבן³¹.

והנה שתבין היטב, דע אחי כי גילה לנו השי"ת מכפיית ההר כגיגית, כי באם יהיה זמן שלא נרגיש שום טעם בעבודת ה' ויסתמו שערי בינה ע"י צרות הדור בעוה"ר ויסתמו כל המעיינות הן מכח ההכרה והרגשה וידיעה, עכ"ז מוכרחים אנחנו להכריח עצמנו בעבודת ה' כמו עבד שקנאו רבו ככה קנה אותנו השי"ת ממצרים לעבודתו, וגם בכל מיני התאמצות וכל מיני יגיעות וכבודות אי אפשר לנו לפרוק ח"ו עולו ית' רק להכריח עצמנו ושכלנו לאמונת ה' ולעבודתו ולקיום מצוותיו³².

סבל הדור כגורם להפסקת עיסוק הרבי השו"א בעניני דביקות

הרבי הדברי אמונה באחד משיחותיו³³, תיאר את סיבת השינוי בסגנון הגותו והדרכותיו של הרבי השומר אמונים שעבר מן שיח של דבקות והשגה פנימית לשיח של אמונה פשוטה וקבלת עול בפשיטות. וכפי שמובא בלשונו המקורי בשפת האידיש:

³¹ ראה בסוף המאמר כאן מה שהבאנו מהרבי ביאור פנימי ע"פ דרכו של הרבי.

³² וראה עוד שם בזה ב'דרוש האמונה', פרק ב'.

³³ ר"ח אב, תשכ"ג. מתוך רשימותיו של ר' יעקב ברא"א ברין שליט"א.

אמונה ברעת

"ביים רבי'ן ז"ל איז געווען אמאל א צייט, ווען ער האט אנגעהויבן צו מאכן 'שער העבודה', האט ער געוואלט האט ער געהאט א חשבון אריינצוברענגען צו האבן יונגעלייט וואס זאלן ארבעטן אויף דביקות ה', ער איז געגאנגען מיט דעם מיט א גאנג ער האט געהאט אויסגעהארבעט אויף דעם גאנצע דרכים און עצות אז מען זאל קענען גיין מיט דביקות ה'.

נאכדעם שפעטער האט ער געזען אז עס איז נישטא מיט וועהם מי ומי ההולכים עס איז דא זייער ווייניג וואס ער האט מיט וועם צו רעדן דערפון, האט ער אין דעם פרט ווייניגער שוין אנגעהויבן צו רעדן. בפרט צום סוף ווען עס האט זיך אנגעהויבן די גרויסע צרות די חוץ לארץ'דיגע מעשיות וואס מען האט נעבעך אויסגעהארגעט אזויפיל יודען, האט ער שוין אפגעלאזט פון דעם. אבער בתחלה איז ער געגאנגען א שטיק צייט מיט דעם גאנג, אז דער עיקר תכלית שבתכליתים איז דביקות בהשם"³⁴.

וכך כתב עוד בהקדמה לספרו 'דרך אמונה', שבזמנינו מרוב שפלות וירידות הדור כבר לא מצליחים להתבסס על עבודת הדבקות בהשגה פנימית וגבוהה - כדרך ראשוני תלמידי הבעש"ט זי"ע, ולזה נשאר לנו כהיום רק עבודה מתוך אמונה פשוטה: "בדור הזה אם בר ישראל מתחזק באמונה פשוטה חשוב מאוד בשמים, הצדיקים הקודמים היו מדברים הרבה מדביקות ה', כהיום כמעט אין עם מי לדבר מזה, אבל לפחות צריך להתחזק באמונה פשוטה, וזה נחשב כמו בדורות הקודמים דביקות השם"³⁵.

³⁴ תרגום: "אצל רבינו ז"ל [ה'שומר אמונים] היה פעם תקופה, כשהתחיל לעבוד על חיבורו 'שער העבודה', ורצה והיה לו תוכנית לפעול שיהא לו אנשים שיפעלו בעניני 'דביקות בה', והלך בזה עם מהלך, ועיבד וסידר דרכים ועצות שלמים – שיוכלו לחיות עם דביקות בה'. ומאחר יותר ראה שאין עם מי ללכת, מי ומי ההולכים, שקיים מועט מאוד שיש לדבר עמהם בזה, כבר התחיל בזה הפרט לדבר פחות. ובפרט בסוף כשהתחיל הצרות הגדולות המאורעות בחוץ לארץ שהרגו לדאבונינו כל כך הרבה יהודים [כשואה], כבר עזב את כל זה. אבל בתחלה הלך תקופה חשובה עם גישה שעיקר התכלית שבתכלית היא 'דביקות בה'."

³⁵ הקדמה זו נכתב לספר 'דרך אמונה' שהו"ל בסוף ימיו. ויש לציין בזה את לשונו בהקדמתו שכתב ביום י"ט כסליו תשל"ד, לספר 'ליקוטים יקרים' להמגיד ממעזריטש זי"ע – שההדירו בעמל רב. ומציג שם את כל יסוד ענין אמונה ברעת מול אמונה פשוטה – ומשתמש שם בלשון 'אמונה בראש ואמונה בסוף'. כשחותר להעמיד עיקר העבודה ע"פ האמונה בדעת והשגה פנימית. לאחר שמבקש מכל מכיריו ואוהביו שיעמיקו רבות ביסודות הללו, וכלשונו: "בהיות שבזה החיבור מבואר הרבה מענין אמונה, וגם תוקף האמונה בה' הוא אחד מעיקרי החסידות. אבאר כאן קצת מעיקרי האמונה מדברי הרמב"ם ותלמידי בעש"ט זי"ע. ואבקש מכל הידידים ואוהבים, להעמיק עצמם באלו הענינים ולא ללמוד זאת רק בחיצוניות ולפנים, שזה יסוד כל הדברים, להאמין באמונה שלימה בבוכ"ע ולהתדבק ביוצר כל היצורים.

אמונה הוא בריח התיכון מקצה אל קצה מתחיל בראש ומסתיים בסוף, אמונה בראש היא שגם קל שבקלים הוא מאמין בה' ואמונתו נקרא אמונה כמבואר בליקו"א תניא פרק י"ח. אמנם עיקר האמונה היא תוקף האמונה בה' שמלוא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה ואיהו ממכ"ע וסוכ"ע והוא בוחן כליות ולב (עי' תניא, פרק מא מב). ומעתיק שם הרבי קטעים עד"ז מספרי בעל התולדות בס' בן פורת יוסף דרוש לשבת

אמונה בדעת

ומכח תפיסה זו שכהיום אין עם מי לדבר מעבודת הדביקות שזה ענין 'אמונה בדעת'. אכן חינוך כך את שומעי לקחו בעקביות כאשר רואה בזה את הדרך היחיד שנשאר בזמני החושך שבעקבתא דמשיחא וכפי שדרש בשיחתו ³⁶: "בדורות הקודמים עבדו את ה' בבחינת העבודה של אברהם ויעקב שהיה אז צדיקים אשר השפיעו אהבת ה' והשתוקקות וכלות הנפש, לכן לא היו צריכין להגיע אל דרך העבודה של מסירות נפש מתוך שהרגישו אהבה לאלוקים והרגישו חיות בעבודת ה', והגם שבוודאי גם בזמנם היה לכל אחד זמנים שהרגיש בהם כבידות בעבודת ה' מכל מקום על פי רוב הרגישו חיות.

אולם בדור הזה ניטל טעם העבודה ואי אפשר לעבוד את ה' רק בהכח של מסירות נפש, ומבלעדי זה אי אפשר להתחיל כלל בעבודה רק צריכים להתחזק הן כשמרגישים חיות בעבודה והן כשאין מרגישים כלום, ואף כי גם בזמנינו יש זמנים אשר השי"ת מטעים טעם וחיות בעבודת ה', אולם בדרך כלל העבודה הוא רק על ידי הכח של מסירות נפש, וזה היה מדתו של יצחק אבינו שהיה מדת הגבורה וזה רומז על בחינת מסירות נפש".

וכן כתב הרבי ה'דברי אמונה' זי"ע בספרו 'אסיפת מכתבים' ³⁷: "שמענו הרבה פעמים מכ"ק מו"ר חותני שליט"א (זצ"ל) שהאדם צריך להיות כמו הנכרי חוטב עצים, שאף שאין מרגיש מזה שום חיות מ"מ עושה, כן צריך להיות בעבודת ה' שאף שאין מרגישים שום חיות צריך לעבוד את הבורא ב"ה במסירת נפש, רק באמונה לבד, ואח"כ הקב"ה עוזר שנשפע לו אור מלמעלה".

הרבי: העבודה במסי"נ ובכפ"י האם זה שווה לכל נפש

כללות גישת הרבי ביחס לעבודה ע"פ תורת החסידות הינו שיהא בצורה שיתאים לכללות אופי נפשות הדור ואף לאנשים הפשוטים. וכפי שהביע הרבי בשיחה

הגדול, ומס' מאור עינים, וכן מצטט את דברי ה'דגל מחנה אפרים' בתחילת פ' עקב בשם הבעש"ט זי"ע שכתב "כלל גדול לעבודת הבורא ב"ה, העיקר הוא האמונה, וע"ז היה מזהיר אא"ז זללה"ה". ועז"כ שם הרבי כי ברור שכוונת הבעש"ט זה על אמונה בדעת שזהו בעצם נקודת יסוד חידוש הבעש"ט: "ובוודאי לא היה צריך הבעש"ט להזהיר על 'אמונה בראש' – אשר שייך גם אצל קל שבקלים כנ"ל, רק על עיקר האמונה הנ"ל".

וראה עוד בארוכה בספר 'זכור לאברהם', מהדוה"ח, ח"א, עמ' תקס"ד. ועמ' תק"פ הערה ד', המתאר שם עד כמה הספר 'דרך אמונה' תפס מקום אצל הרבי ז"ל שהכניס שם עיקרי ויסודי 'פנימיות' החסידות בבחי' אמונה בדעת. ולדוגמא מצויין שם שהיה רשום על ספר דרך אמונה שהשתייך להרביז"ל "נכון וטוב ללמוד בכל יום סימן לט", שהיא קטע מס' 'דברי חיים' פ' יתרו, ביסוד האמונה הפנימית, ששייך אותה רבות, עי"ש.

³⁶ ספר רבה אמונתך, סוכות, אושפיזא דיצחק, שנת תשל"ח.

³⁷ ח"ב מכתב כ"ז, מתאריך ה' מצורע שנת ת"ש.

אמונה ברעת

לאברכי הכוללים³⁸ ביחס לנקודת העבודה המרכזית במשנתו ודמותו של אביו הרבי הקודם שהיה בדרגה גבוהה מאוד של תכלית הביטול בעבודת המסירות נפש להשי"ת, בעת שלא היה זה דרך כבושה השווה גם לדרגת המון העם - בעלי בתים הפשוטים:

"יש לדבר על ענין מסויים שאולי כדי לדבר מזה. בכל עניני חסידות הן תפלה ביגיעה ובהתרוממות בהתלהבות במדריגה גדולה בוודאי שזה קידוש ה', ובבחי' מסי"נ וכהחסידיים הקודמים. אבל הנה הקב"ה קבע בכל דור ודור ודורשיו דור ודור ומנהיגיו, ולמשל בדור שלפנינו היה כ"ק אבא מארי זצוק"ל שהיה כל כולו מסירות נפש כידוע, והיה מחייב את האברכים ג"כ לפי דרגתו, ובשעה שהיה מדבר לפני הקהל היה אומר לפעמים שכדאי להישרף ולהידקר בחרב, ובלבד שלא להכעיס את הבורא, ובפרט ביום הקדוש האחרון³⁹ היה מדבר דברים נוראים בעניני מסי"נ שרוצה להישרף וליהרג על דבר כבוד שמו יתברך⁴⁰. והיו תלמידים שחיו עם דבריו אלו, וניסו להתרומם בדרגות גבוהות אלו של מסי"נ, אבל לעומת זה הבעלי בתים לא סבלו דברים כאלו, הם לא היו בדרגה זו למסור נפשם.

כהיום נתנו לנו מנהיגים כפי ערך הדור - כהיום יש יותר חולשת הדור, ורבים הם חלושים שאינם מסוגלים לסבול⁴¹. ויש לפעמים שמדברים ומזכירים ענינים

³⁸ ר"ח אייר תשע"ד. הובא בקו' הדעה והדיבור, עמ' כ"ט. [ויש לציין בזה לדברי אביו של הרבי מקומראן מתלמידי הרבי מלובלין המביא בספרו 'זכרון דברים' בשם רבו שאמר על דרך הרבי הנוע"א במסי"נ בדימויי עינויי הגוף והנפש וכפי שכתוב ב'צעטיל קטן' שזה לא נועד עבור שורש נשמתו שזקוק לעבודה מתענוג. והו"ד בספרי רי"מ מורגנשטרן].

³⁹ בשנת תשנ"ה לפני שנפל למשכב. וראה בס' 'זכור לאברהם' ח"א עמ' תקצא הערה יד, שהביאו מדברי ההספד של הרבי על אביו הרביז"ל: "כולנו יכולים להעיד עליו כי היה מוכן להתרסק לרסיסים למען כבוד שמים, איפוא יש עוד בעולם בחי' מסי"נ בפועל ממש. בליל יום הקדוש האחרון כשעלינו לביתך אמרת 'רבוש' ע' אם תראה אותי חלילה עובר על חשש כל דהו, רצוני להתרסק כולי לכבודך ולא לעבור על רצון ה'". זה מה שלימד אותנו".

⁴⁰ ראה בס' מעשיהם של צדיקים (ח"ג עמ' תתקג) שיחת הרבי בסעודת הילולת רביז"ל תשפ"א: "לפעמים הלך לטייל בנאות דשא וכשנראו למול עיניו ההרים הגבוהים והרמים, אמר מה שא' רבינו הבעש"ט לבנו ר' צבי שהתאונן למה העולם מספרים רק ממופתיו ולא ממסי"נ, שה' מוכן להשליך עצמו מראש ההר לשיפולי ההר, ולהתפרר לפירוורים קטנים. ואבא מארי זי"ע חזר ע"ז המאמר כמ"פ, שבראותינו ההרים הרמים צריכים להתבונן במסי"נ, להיות מוכן להשליך עצמו מן ההר בעבור כבו"ש.

והנה אע"ג שבראיית ההרים הגבוהים שייך להתבונן בגדלות ה' מן ההרים הנישאים ומן הצמחים והבעלי חיים ונפלאות הבורא כמ"ש הרמב"ם. אולם הוא מצא עוד בחי' של התבוננות במסי"נ, כי זאת היתה מהותו ומגמתו של אותו צדיק נשגב". וראה עוד בזה בס' 'זכור לאברהם' ח"א עמ' תקצב, אות כד.

⁴¹ ויש לצטט ממה שהובא בגליון 'אנ"ש בלעטיל' בדברי זכרון מהרב יצחק קירשנבויים על החסיד הרה"צ ר' יהושע באנדא ז"ל שציטט משמו את תיאוריו על דמותם של הרבי מהרא"י ויבדל לחט"א הרבי שליט"א: ר' יהושע היה תמיד מדבר מרביה"ק זי"ע ברוב הערכה והערצה. הוא תמיד אמר שרק ההסתכלות על תואר זיו פני קדשו של רביה"ק מביאה לידי יראה. הוא דיבר בהתפעלות מהספר 'דברי אמונה', ובפרט מפרשת 'אחרי קדושים' שמדובר שם רבות על קדושה וטהרה. הוא היה מדבר תמיד בהתפעלות מקדושתו של רביה"ק, מהיראת שמים והפחד שלו מהרבוש"ע. הדביקות של ר' יהושע ליבדלחט"א כ"ק מרן רבינו שליט"א היתה

אמונה ברעת

גבוהים ומדריגות גדולות המבוארים בספרי חסידות, כי שמע הרבה שצריך לדבר ולעסוק בעניני חסידות תורת הבעש"ט ותלמידיו אחריו שאמרו דבריהם באופן שלהם ולפי המקבלים שלהם⁴² שהיו בבחינות גבוהות מאוד. ובוודאי שכדאי לחזור על דבריהם הק' המזהירים ומזככים, אבל צריך לידע שלא כל דבר גם הוא יכול לעבוד ולהתעלות בענין ובאופן זה, ואי אפשר להתמקד בפרט זה או זה דוקא".

והרבי מתייחס במישרין לכללות גישת ודרך אביו הרבי ה'דברי אמונה', ומתייחס להתמורות שחל בזה ביחס לנפשות בני זמנינו. וכפי שמובא בכתביו⁴³: "הלא כה היו דברי הדרכתו של כ"ק אאמו"ר זי"ע שהיה רגיל להדריך ולהרגיל התלמידים המיוחדים להרגיל עצמם לעשות עם כל חלקי נרנח"י מרכבה להבורא כל עולמים, ולכללות התלמידים הרגיל אותם לכוין עניני מסי"נ לקיים מצוות עשה דונקדשתי וגו'⁴⁴. וזאת היתה פעולת צדיק לחיים להרגיל בפי שומעי לקחו לחיות בקבלת מסירות נפש תמידי בדרכי העבודה ולבטל כל הרצונות שבו לרצון יוצר בראשית לרצות להיות מרכבה בביטול הגמור לרצון קונו...ואולם 'קשה בזמנינו לכולם באופן השווה'⁴⁵ ענין קבלת מסי"נ, כי הלבבות נתמעטו והמוחות מוטרדות

מפליאה ביותר. הוא אהב את רבינו אהבת נפש, הוא דיבר תמיד מהגאונות, מהמידות, מרכות הלב, מהענווה, מה'עין טובה. "הוא אמר לי תמיד: נס שלדור הזה יש רבי כזה, הדור הזה צריך 'רבי עם לב רך' שמבין את נסיונות הדור".

⁴² ראה בספר ויואל משה, מאמר שלש שבועות בסופו, ביחס ללימוד ספרי חסידות קדומים בזמנינו: "לא נשאר לנו בזה בכתב אלא מעט מזער מה שמצינו שאמרו חידו'ת לפני חברים מקשיבים, וידוע שדיבורים כאלו באים לפי שורש נשמתם של התלמידים השומעים אז מה שהם צריכים. וצריך להתבונן בכל דבריהם - על מה - ואל מי - הדברים מגיעים".

⁴³ מכתב שפורסם בהוראת הרבי לכלל התלמידים בקונטרס 'סדר העבודה', אייר תשס"ח. וכן הודפס בקו' 'הדעה והדיבור' בשינויי לשון קלים.

⁴⁴ המבוארים בתחילת ה'צעטיל קטן' להרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע: "בכל עת ורגע שהוא פנוי מן התורה, [...] יהיה מהרהר במצוות עשה זו של 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', וידמה בנפשו ויצייר במחשבתו כאלו אש גדול ונורא בוער לפניו עד לב השמים, והוא בשביל קדושת השי"ת שובר את טבעו ומפיל את עצמו להאש על קידוש השי"ת, [...] בפסוק א' של קריאת שמע וברכה ראשונה של שמונה עשרה יהרהר כנ"ל, ועוד יכולין אם יענו אותו כל אומות העולם בכל עניינים קשים ויפשט עורו מבשרו להכחיש ח"ו ביחודו, יסבול כל היסורים ולא יודה להם ח"ו, ויצייר בדעתו ומחשבתו כאלו עושין לו כנ"ל, ובזה יוצא ידי חיוב קריאת שמע ותפלה כדין. גם בשעת אכילה וזיווג יכולין כנ"ל וכשיתחיל להרגיש תענוג גשמי יצייר במחשבתו כנ"ל".

⁴⁵ ושורש נקודת ההבדל והחידוש בהעמדת החסידות בצורה שיהיה שווה לכל נפש ולא רק עבור בני העלייה, והיינו בהורדת והפשטת ערכי ומושגי החסידות שיוכלו גם את דרגת האנשים הפשוטים. יובן ע"פ דבריו של ה'שפת אמת' (ר"פ וישב) המתייחס לפולמוס שהתקיים בבית מדרש שב'פשיסחא' באופן דרכי ההנהגה האם להתבסס על דרך שאין זה במדריגה השלימה בכדי לאפשר גם להמון עם להתרומם לפי דרגתם:

"ע"פ מש"כ אא"ז מו"ר זצלה"ה כי בחינת יוסף היה להיות קדוש ונבדל בלתי לה' לבדו כמ"ש נזיר אחיו. ובחינת יהודה היה להביא הקדושה גם בעניני עוה"ז כמ"ש ואל עמו תביאנו כו'. ושמעתי ממנו, כי בזה היו מחולקין גם רבותינו נ"ע כי מהם רצו שיהיה מעט חסידים ויהיו קדושי עליונים. ומהם רצו להיות מתפשט החסידות בין רוב עם אף שיהיו פחותים במדריגה". עכ"ד.

אמונה ברעת

מדאגות ויגונות שונות, ולא ישכילו תמיד לרומם דעתו להתבוננות וקבלת מסי"נ⁴⁶.

אך מוכרחין לכל אחד ואחד בזמנינו להשיג איזה דרך קלה בכל עידן ועידן, מעוטר ברוממות מעלת נפשו, ולהטעימו במטעמי חיות תענוג הנפש, כדי להתפשט עצמו קצת שתסכים הגוף להתאחד עם כוחות הנפש, וימצא כל אחד כפום דרגתו איזו דרך ומבוא לתפלתו להפריד עצמו מתענוגים זרים וחיצונים, כדי שעי"ז יקלוט הנפש התענוגים רוחניים עילאים.

שזה יסוד הכנת התפלה כי אם לא תמצא הנפש די סיפוק חדות תענוג, לא יוכל המתפלל להצמיד כוונת פי' המילות עם מוצאי פיו. כי הוצאת התיבה היא מוציא הגוף, וכוונת התיבות עם פי' המילות המה חיות נשמתו ששורשם בתענוג רוחני מעדן העליון. לכן מוכרח הנפש להתענג בעונג ועדן הרוחני, ועי"ז יתבטלו כל הדאגות והטרדות המטרידות נפשו.

ועוד מתייחס שם⁴⁷ הרבי לאלו שהבינו מכח כתבי הרבי ה'שומר אמונים'⁴⁸ שצורת עבודת התפלה זהו כעבודת חוטבי עצים בקבלת עול ומסי"נ בלי שום תענוג והשגה פנימית: "אי אפשר לדייק ממכתבים שנכתבו לאנשים שונים שהצדיק הרגיש שזה דרך תיקון להתייגע עצמו בלא שום תענוג רק במסירות נפש פשוט, והתענוג יצמח מאיליו. ואולם דרך כבושה לא כתב במילואו שכתב כמה פעמים שהיה בדעתו להוציא תעלומות עניני ושבילי התפלה, ולא הספיק. [...]. ומזה תבין שאין זה סתם עבודת המחצב באופן טבעי ורגילי בלא פנימיות חיות, לנענע הגוף והראש על השלחן כדי שיתרגש ויצעק בלא שום כוונה פנימית, כי

[יש להמליץ בזה מדברי ה'מנחת אלעזר' מ'מונקאטש' (כמדומה הובא בס' 'תיקון עולם') שהסביר את סיבת התנגדותו להצטרפות לארגון 'אגודת ישראל' – שכללה בתוכה גם חברים מקהלות הרש"ר הירש, שתמכו בלימודי חול וכו', בזמן שקהלות החסידים באונגריה היה מובדלים מכל זה. שזה על דרך משל כאשר יש 'שלחן' ורגל אחד ארוכה משאר הרגלים, לא יועיל ליישר את השלחן רק בזה שיחתכו את הרגל הגדול. וכך בנמשל כשמצטרפים אנשים חזקים וחלשים הסוף יהא בהחלשת החזקים, כי הרי צריך שיהא דרך השווה לכלל].

⁴⁶ כללות יסוד זו שבמצבי קטנות וכו' אין להתבסס על עבודות קשות ותובעניות, שזה כלל יסוד בגישתו והגותו של הרבי, מבוארת בעצם בדברי הרבי ה'שומר אמונים' בספרו במאמר האמונה סוף פרק ו': "בימי הקטנות שאדם מרגיש צער נפילות המוחין ומתגבר עליו השינה והכבידות אינו מסוגל להסתכל בספרי מוסר המדברים מעניני תוכחה המשברים את הלב כי עלול באותה שעה ליפול ליותר חשכות וטמטום הלב ח"ו. וזה מקובל מצדיקים אמיתיים כי באם י"ל צער ח"ו וטמטום הלב, יסתכל במקומות המחזקים לסב האדם באמונה שמחה וביטחון. ועי"ז האופן חיברתי זה החיבור שיהא רק על התחזקות ואמונה לקבל הכל באהבה ולהתחזק באמונתו ובטחונו באלוקיו בכל עידן ובכל זמן".

⁴⁷ ב'קונטרס העבודה'.

⁴⁸ כנראה הכוונה גם על המכתב שהובא לעיל בזה מס' אסיפת מכתבים (ב כז).

אמונה ברעת

יצמח מזה לפעמים עצבון ומרה שחורה⁴⁹, שמזה לא יתענג הנפש בשמחה ותענוג להתקשר לרצון קונו, כמו שביאר בספר התקנות בפרק מ"ט והלאה".

ומבואר מזה המסר והגישה הכללי שמכוון הרבי לאורך כל הדרך. והוא, שהעבודה הרוחנית לא יהא מתוך אטימת הדעת והנפש, ואף כשזה מצד קבלת עול, מבלי שיחבר מתוך אהבה ורצון גם את פנימיות נפשו. כי אין זה אמיתת צורת העבודה לפי אורה של הבעש"ט. וכפי שניכר זאת ביותר מתוך תיאור הבא⁵⁰: "באחת ההזדמנויות כשאחד ממשפיעי 'קול דודי' היה בקודש פנימה ייסר אותו רבינו על הזהירות שצריכה להיות מ'חכמתו מרובה ממעשיו' והורה לו ללמוד מאמר ב'ליקוטי תורה' פרשת שלח, שעוסק שם בעניין הזה על הזהירות מ'חכמתו מרובה ממעשיו'.

אבל אחרי שסיים רבינו לדבר בענין זה, החל רבינו לומר שיש משהו יותר גרוע מ'חכמתו מרובה ממעשיו'. וכך היו דבריו הקדושים: חכמתו מרובה ממעשיו זה עדיין ניש-קשה, אבל הכי גרוע זה 'מעשים בלי חכמה' – טויטע זאכן, טרוקענע זאכן, נישטא ערגער פון דעם⁵¹. ורבינו החל להאריך על החובה להכניס חיות בשבתות ובתפלות, שיהיה קשר חי עם השי"ת. ורבינו הוסיף ואמר בלשון קדשו: **תאמין לי למה שאני אומר לך, יש אנשים שהם מוכנים למסירת נפש עבור כל הנהגה חסידית קלה, אך אין להם מושג כלל**

⁴⁹ ויש לצטט בזה בענין הזהירות מלגרום חלישות הדעת לבני הנעורים בזמנינו. את לשון ה'חזון איש' במכתבו (גנוזות ושו"ת חזו"א, ח"ג, עמ' סט): "הנני להזכיר להזהר שלא ישפיעו דבריהם לנטיה כי דרך התורה כבידה וגודרת בפני התענוגים, ולכן מן הראוי למעט את הדיבור בחובות התורה. אך הדיבור ראוי להיות מרנין לב ומשמח ונוטה אל הנעימות ורגשי החיים, כראוי להמשיך לב נעורים בעבודות אהבה, ולב רצוי ושמח נקל לנהל באורח חיים למשכיל. וחלילה לגרום עצבת רוח שהוא היסוד של היצר להתעות את האדם מן המסילה".

⁵⁰ גליון 'מיין לעבן', מבית ארגון 'קול דודי', חשון תשפ"ה.
⁵¹ הרבי בשיחת סעודת הילולת אביו הרבי ז"ל, תשע"ז (הו"ד בס' מעשיהם של צדיקים, ח"ג, ז"ך כסליו, עמ' תתקטו, ועמ' תתקט). הרחיב בנושא המהוה נקודת יסוד במשנתו של הרבי, בענין 'עירובי התחומין' - בין העיקר לטפל' שהרבי ז"ל דיבר בזה רבות: "ראינו אצל בעל ההילולא קדישא זיע"א, שכל ימיו עמד איתן על כל עניני חומרות והידורים ולא הניח שום דבר קטן. אמנם הוסיף תמיד לחזור ולשנן והשריש זאת בלבבנו, שלא יעשו העיקר לטפל והטפל לעיקר, כי לפעמים משקיעים עצמם בדברים חיצוניים ועושים אותם לעיקר, שהגם שהם ענינים חשובים, אבל הם רק חיצוניות העבודה, והאדם סומך כבר סומך עצמו עליהם שכבר יוצא ידי חובתו בעשייתם, ואינו משקיע עצמו די בעבודת השי"ת באמת.

כשם שלא יסמוך עצמו במה שהוא כבר מעוטר ב"ה בלבושי קודש ולבושי ארץ ישראל, ושאר גדרי הקדושה, שיסתפק עצמו בזה ויזניח עצמו מעיקרי ושורשי העבודה למסור עצמו לתורה ועבודה וקדושה וטהרה באמת, ולעבוד את ה' במס"נ ובמידות טובות, שהם העיקר והשורש של עבודת ה' שאין הקב"ה מקבל שוחד ואין מצוה מכבה עבירה, והחסרון מעיקר עבודת ה' אינו מתמלא ע"י דברים חיצוניים".

ועוד האריך שם הרבי באותה שיחה: "התלמידים שזכו להסתופף בצילו היו זוכים לראות האור הגנוז שהיה אצור בתוכו, אבל היה אלו שלא זכו לאור הגנוז ולקחו ממנו ענינים אחרים, ולא הכירו את פנימיות כוונתו ומגמת חייו של ההתלהבות לעשות רצון ה'".

אמונה ברעת

ביסודי היהדות, אהבת ה', יראת ה', אמונת ה', זה המצב הכי גרוע שאסור להיות בשום אופן".

וזהו הנקודה המחודדת במשנתו של הרבי, שעדיין לא מספיק שיש לו כבר את הקבלת עול ויראת חטא ואמונה פשוטה ומוכנות למסירת נפש אף עבור מנהג חסידות קל, שבזה עדיין אין כאן השלימות כל זמן שחסר נקודת הפנימיות של בנין קשר חי עם ה' ⁵². וכפי שמסרו ⁵³ את ביטוי הרבי במגמתו וחזונו על צורת אופי ומהות דמות תלמידיו שיהיו ע"ד תלמידי הרבי השו"א שהיה להם רחבות הדעת לשלב חלק המעשה עם חלק ההשגות הפנימיות ושלא להיות רק ביראה יבישה בלי נשמה ולב ⁵⁴:

"רבינו שליט"א הדגיש, כי רצונו שלאברך יהיה 'ברייטקייט' - דהיינו דעת רחבה בעומק עבודת ה'. ורבינו שליט"א הדגים לכך את תלמידי רביה"ז זי"ע שהיו תלמידים עם רוחב הדעת, שבתוך הדעת הזאת יכלו להכניס עבודה ומעשה. לעומת זאת אם הולכים במהלך של עבודת עבודה בלבד 'טרוקן' הרי שחסר בזה כל החיות".

רבי יקותיאל פורקש: 'בין העבודה בתולדות אהרן לחב"ד'

והנה כללות רוח דברי הרבי נשמעת בעצם גם מתוך דבריו של הגה"ח רבי יקותיאל פרקש שליט"א ⁵⁵ - הנמנה בין תלמידיו של הרבי ה'דברי אמונה' זי"ע, שבהמשך ימיו הרבה להסתופף בבית מדרשו של הרבי מחב"ד נ"ע, והתבסס ע"פ הגותו החסידית הייחודית. וכשנתבקש לבאר את מרכז נקודת הבדלי הדרכים שביניהם, והשפעתם על הנפש. השיב שקיימת שני נקודות מוצא בעבודת ה'. האחד, תפיסה הבא מתוך אוירת מלחמה לנצח הרע

⁵² וכן הביע הרבי בשיחה עם הגה"ח ר' מגדל ווכטר (כשביקר אצל הרבי בירושלים, י' ניסן תשפ"ד) בגודל הנחיצות הקיים בדורינו בהעברת תורת החסידות בהסברה והבנה בהירה, כדי להחדיר במעמקי מוחו ולבו, ושלא להסתפק רק בהתעוררות האמונה ברגש ובאופן מקיף בלבד ושיבח הרבי באותו מעמד את מערכת ההוצאה לאור של ספרי 'חסידות מבוארת' – העומדת תחת פיקוחו והכוונתו - הנועד לבאר את מאמרי החסידות של בעל התניא, והביע את ההפסד הקיים בזה שהפסיקו בעבודתם, והמליצו להמשיך בביאור והוצאה לאור של חלקי הנגלה שבחסידות מתוך ספר 'אמרי בינה' להאדמו"ר האמצעי, ומתוך ספר 'דרך מצוותיך' לאדמו"ר הצמח צדק בעניני קריאת שמע ואחדות ה'. [ובעצם ניכרת מתוכן הצעת הרבי, באיזה תחומי נושאים מתעניין ורואה לנכון ונחוץ לפרסם, והיינו בעניני העמקה באחדות וייחוד ה', המהוים מהות יסוד משנת החסידות המוקדמת].

⁵³ גליון דעת, א, מבית קול דודי, עמ' 13. רב שיח עם ר' יחזקאל יקובוביץ.

⁵⁴ וראו ספר 'מעשיהם של צדיקים' שיחות הרבי בזה בארוכה בהילולת הרבי השומ"א, ו' ניסן תשע"ה.

⁵⁵ מחבר סדרת ספרי 'שבת כהלכה', ועוד.

אמונה ברעת

והסטרא אחרא העומדים בדרך ומונעים מלגלות את האור הזך. כשלעומת זאת קיימת תפיסה שכבר בתחילת דרכה היא מעצימה את האור והנועם, הגורמת לנפש לשקוע ולהישאב לתוכה בכל החושים והנפש⁵⁶:

"התפילה שלי כבר לא היתה באופן שאתה שובר משהו, ואתה עמל על המלחמה המייגעת אתו. התפילה הפכה למשהו אחר, אתה רואה את האור כי טוב אתה רואה עולם אחר - ואתה נשאב לתוכו. כך גם בכל דבר - אתה לא מתמודד פנים אל פנים עם הסטרא אחרא, וכל המונעים והמעכבים לקדושה ולטהרה⁵⁷. אלא אתה שוקע בעולם גבוה יותר ולשם מוליך את כל החושים שלך את כל המחשבה הדיבור והמעשה שלך - זה עשה לי שינוי מהותי בנפש"⁵⁸.

הרי"ם מורגנשטרן: שורשי הבדלי הנפשות ודרכי העבודה

וכדי להעמיק להבין את המונח מאחורי כל ההתפתחויות ופערים הללו יש להביא מתוך הגותו המעמיקה של הרי"ם מורגנשטרן⁵⁹. בביאור שורשי הבדלי הנפשות והדרכים המגוונים הקיימים בבתי המדרש לסוגיהם, עפ"ד האריז"ל בסוד נשמות 'רחל ולאה'. שיש בו קצת כדי להבין את כל המניעים הפנימיים למשנתו ודרכו של הרבי בהארת דרכם של אבותיו הרביים הקודמים זי"ע:

⁵⁶ ראיון בגליון 'כי קרוב' חב"ד, תצוה תש"פ, מס' 35.

⁵⁷ ראה 'קובץ אהרן וישראל', שנה לב, גליון ב', עמ' קפד: "צדיקי בית טשרנוביל אם כי גרסו את התעניות כדרך לתיקון לעוונות. הרי שבענין העיסוק בסור מרע היו כיניהם צדיקים שדיברו בענינים אלו, כגון הרה"ק ר' אברהם המגיד מטריסק שבספרו הק' 'מגן אברהם' מרובים התורות שבהם עוסק להזהיר את צאן מרעיתו לסור מרע. ואילו צדיקי בית סקווירא לעומת זאת נקטו כיסוד את דבריו של האור החיים הק' כי אין לעסוק כלל בחטאים ואפילו לשלילתם, חוץ מהתיקונים שסברו שאינם מהווים התעסקות בחטא". (הרב גרובר ורוזנבלום במכתב ששלחו אל המכון הם מצטטים משיחה של כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א, בה הוא מזכיר את ד' האוה"ק בפ' אחרי עה"פ במשלי 'אם יפתוך חטאים' וגו', ובה הוא מוסר כי 'דער אוה"ק איז געווען ביים טאטן ז"ל א יסוד אין די ענינים).

⁵⁸ ויש להדגיש כי על אף הפער המשמעותי בין בתי המדרש הללו עדיין שניהם יושבים על אותה מקור בעצם כי הרי בסיס הגותם של הרבי ה'שומר אמונים' וה'דברי אמונה', מבוססים ועומדים בצורה משמעותית על נקודת ציר ספר התניא, ואף את התיאור על צורת ה'עבודת התפלה' ב'תולדות אהרן' משתקפת כבר בצורה חד משמעית - מתוך לשון ספר התניא פרק ל': "בעבודת התפלה לשפוך נפשו לפני ה' בכל כוחו ממש עד מיצוי הנפש ולהלחם עם גופו ונפש הבהמית שבו המונעים הכוונה במלחמה עצומה ולבטשם ולכתתם כעפר קודם התפלה וגם בשעת התפלה לייגע עצמו ביגיעת נפש ויגיעת בשר כמ"ש לקמן בארוכה".

ואלא שכפי שהרבי הריי"ץ נ"ע (שיחת שמחת תורה, תרפ"ט; ובשיחות הרבי הרמ"מ נ"ע, ב'דבר מלכות', וישלח תשנ"ב; שם, תשא תשנ"ב) ביאר שיש שני סוגי עבודה, א. עבודת הבירורים, ב. עבודת היחודים - שזה עבודה מתוך המתקה ולא מתוך מלחמה, ונסתיימה עבודת הבירורים, מכח הארת הגאולה ואורו של משיח המאירה בזמנינו.

⁵⁹ קונטרס 'בים דרכך' - רחל ולאה, עמ' יא-יג.

אמונה ברעת

"כתוב 'סור מרע ועשה טוב'. ויש בזה ב' דרכים; שיטת אנשי 'לאה' היא מלמטה למעלה, דהיינו שתחילה יש לעמול לסור מעשיית רע⁶⁰, כי זה מה שביד התחתון, ואז ה'עשה טוב' אור העליון יבוא אח"כ מלמעלה. ואילו דרך 'רחל' היא מלמעלה למטה, דהיינו שיש לעסוק בעשה טוב ולחפש להשיג את האור העליון ועי"ז ממילא יסור הרע⁶¹. והנה חיצוניות לשון הפסוק היא כדעת לאה, ואילו אנשי רחל דורשים אותו באופן פנימי והוא – איך 'תסור מהרע' ע"י 'עשה טוב'.

הנשמות של 'לאה' הולכות בדרך של 'מלמטה למעלה'; דהיינו מבטם ועיסוקם הוא ב'למטה', בחלק של הנברא החלק שנתן השי"ת לתחתון לפעול, מתוך אמונה שאחרי שהם ישלימו את חלקם, אזי השי"ת יאיר להם את חלקו ויאיר להם אור העליון, אבל זה אינו בתחום אחריותם. ואילו הנשמות של 'רחל', הולכות בדרך 'מלמעלה למטה'; דהיינו עיקר עיסוקם הוא למשוך את אור העליון למטה ולגלותו ולהרגישו, ואילו המעשים הם רק כדי שיהיה מקום שבו יכנס אור העליון.

אנשי לאה הולכים בדרך של 'עבד' שעושה בכל כוחו מה שאדונו מצווה, ואילו אנשי 'רחל' הולכים בדרך של 'בן' שמחפש להרגיש את קרבת אביו ולהתחבר אליו. אנשי לאה מחפשים לעמול בחלק עבודת הנברא, ואילו אנשי רחל רוצים להשיג את השראת אור הבורא. והוא שבגלל זה נפש לאה בנויה באופן שהיא

⁶⁰ בספר 'קדושת נועם אלימלך', מהדורת מכון נחלי יהושע ביאלא, אדר תשס"ז, עמ' תקכח: בין גדולי ממשיכי דרכו של המגיד, העמיד רבי מענדיל מוויטעפסק את הדגש במשנתו על אמונה. רבי שלמה מקארלין על חיות והתלהבות. רבי אלימלך מליזענסק על זיכוך וקדושה, וכפי שכתוב בספרו הק' נועם אלימלך, תזריע: "כבר הערנו שהשורש לבוא אל האור האמיתי הוא ע"י המדות, שיתקן אדם את עצמו במדותיו מקצה הראשון ותחילתם". ועוד שם, משפטים: "לא תתחיל מיד להחזיק במדת חסידות בהתלהבות אש ובבהירות, רק מתחלה צריך לתקן את אשר עיוותו לכבס כתמיו אשר עשה בהנשמה". ועוד שם, עקב: "לפי שלימות המדות שבו כן יהי ערך המצוות בשלימות, ובלתי אפשרי שתהיה המצוה שלימה מכל סיג כי אם שיהיה שלם בכל מדותיו דהעיקר הוא המדות שעי"ז יזכה האדם לתורת ה' ומצוותיו לעשות בשלימות".

וראה בס' 'תפארת שלמה', פ' וילך: "יש צדיק אשר קדושתו כוערת כ"כ עד אשר מי שפגם מעט בעונותיהם ולא תיקן כראוי אי אפשר להתקרב אליו. וכידוע מאדמו"ר הרב איש אלקים מוה' אלימלך זלה"ה שלעת זקנותו הי' קדושתו גדולה מאוד שלא היה באפשרי לדבר עם המסתופפים בצילו ואורייתא הוא דקמרתחא לי'. ויש אשר מעביר מכנגד עיניו ומלמד זכות אפי' על עבירות ומהפכן לזכות".

⁶¹ גישה כזו ניכר מתוך דברי הרבי מקוידנוב בספרו 'דברי שלום' (הו"ד בס' בעש"ט עה"ת פ' משפטים אות יז, במקור מים חיים אות יב) בהגדרת מגמת וחזון דרך החסידות שבא להקל ולהנעים את העבודה על המון העם הפשוטים שלא יתייאלו מלהתקרב לה' מרוב העמל ויגיעה הנתבע בזה: "זה אשר האירו לנו בעש"ט נ"ע כי עד ימיו היה עיקר העבודות בסיגופים ותעניות ובשבירת החומר והרע, אבל הוא דרך קשה מאוד, ובעוה"ר נתגברה החולשה מאוד בעולם, גם הוא דרך מסוכן מאוד, ויכול לירש תרתי גיהנם, ובפרט כעת בהתגברות הקלי', והבן. גם הוא דרך ליחידי סגולה אבל אינו שוה לכל נפש, והרבה נשתקעו בהרע ח"ו, מחמת שלא רצו לקבל עליהם את קושי העבודה. על כן ריחם השי"ת על כלל ישראל, ועיר קדיש משמא נחית אור 'ישראל' וקדושו...אשר 'בקל' לאיש הישראלי הרוצה לגשת אל העבודה להתגבר בעבודת ה' וממילא הרע נופל".

אמונה ברעת

מקבלת חיות סיפוק ושמחה מעצם היגיעה והעבודה, ואילו אנשי רחל נפשם מסופקת ויש להם חיות רק כאשר הם מרגישים אור ותענוג".

ג. עבודה מתוך חיות אלוקית - יסוד הבעש"ט בדרכו של הרבי

עיקר העבודה: חיבור הנפש לדיבור ומעשה הרוחנית

מגמת הרבי בכללות דרכו והגותו הינו להאיר את הלבבות לחזות בנועם ה' בעבודה מתוך חיבור ורצון פנימי. וכפי שמסופר⁶²: "כאשר רצינו ב'קול דודי' לארגן מעמד לחיזוק ההתקשרות בצדיק, שהיה נקרא אז מעמד 'ואתם הדבקים', והיינו מסופקים קצת טרם המעמד אם זה לא יגרום ליפול לחיצוניות של התקשרות כי כידוע התקשרות היא סוגיא עדינה שצריך לצעוד בה על חבל דק זה יכול להיות הדבר הקדוש ביותר והדביקות הגבוהה ביותר, אך מאידך, אפשר ליפול מכך לישות הגרועה ביותר, וד"ל, ואחד המארגנים הלך לשאול את רבינו בעצמו על כך. כמובן שרבינו לא הסכים, עד שהסבירו שהתכנית היא רק לדבר על הנקודה הפנימית של ההתקשרות⁶³, ואז הסכים, ואמר: 'הנקודה שלי היא חיות, מזה תדברו'. שאל המארגן, מה זה חיות, נענה רבינו ואמר: חיות זה להיות מחובר. ואפילו באופן הפשוט ביותר, תלמיד שלי כשהוא שר איזה זמר הוא חושב על המילים שהוא שר, הוא שר בחיות, הוא לא שר סתם"⁶⁴.

⁶² גליון אנ"ש בלעטיל, ראש השנה, תשפ"ד, עמ' 30. רב שיח עם ר' ד. א. רוזנברג.

⁶³ בגליון מיינ לעבן, חשון תשפ"ה, מבית קול דודי, מובא תוספת השלמה לנוסח הרבי בהגדרת ענין ההתקשרות: צריך לחיות עם הנקודה שהרבי חי בה - אז מקושרים אתו.

⁶⁴ וכן סיפרו (אחי י.ד.) שכאשר שאלו את הרבי על נקודת העבודה המרכזית שבבית מדרשו, הגיב, שהיא 'החיבור הפנימי לכל מה שעושה'. והדגים הרבי; כשאמר תהילים לא יחתור סתם לומר ולגמור, אלא שאם מוצא פסוק שמדבר אליו, יתמקד בזה וישנן אותה כמה פעמים להתחבר להמילים. וכ"כ הרבי במכתב שהודפס ב'קונטרס העבודה' בסופו: "יאמר הדיבורים בהתפעלות גופו ונפשו ויתעצם עם חיות הקודש של קדושת התיבות ובפרט בהתיבות שירגיש בעצמיותן חיות התעוררות, כגון כשיאמר פסוקי דביקות וגעגועי צמאון ועניני מלכיות כמו מלכותך מלכות כל עולמים וכו' ארוממך אלקי המלך, בכל יום אברכך וגו' לך ה' הגדולה, וכל אחד כפי השערתו במקום שהתיבות יאירו בנפשו ישים דגש של התעצמות והתעוררות". וכן אמר הרב נפתלי ארלנגר מהמשפיעים בקהילה. שאם יעשו חיפוש במחשב לבדוק איזה מילה זה הכי שגור על הרבי יהיה זה המילה – 'חיות'. והרבי שיתף פעם את חווייתו האישית שהיה לו בבית מדרשו של מורו ורבו הרבי מ'טאהש' זי"ע ועל עיקר נקודת העבודה שלו, שניכר מזה עד כמה הרבי מושפע מאוד מדמותו והשראתו: "זכור אהבת קדומים, זכורני ימים מקדם כאשר זכיתי להסתופף בצילו של אותו צדיק, עיקר הנקודה שלו היתה החיות, שלא יישן האדם בתרדמת הזמן אלא לחיות תמיד עם חיות והתחדשות בבחי' והחיה נרדמים (מעשיהם של צדיקים, ח"ב, עמ' תקצג, כבר מצוה לנכדו בקרית טאהש).

אמונה ברעת

הרב שלמה פפנהיים⁶⁵ הגיב בתשובה לשאלה מהו הנקודה של רבינו בהתקשרות יש מי שאומר ש'מלכות שמים' נוטלת חלק בראש, ורבינו הזכיר פעם שצריך להתקשר אל הנקודה והנקודה היא ה'חיות', ומהו הכוונה שצריך חיות:

"אני חושב שכל מי שמכיר את רבינו במשך כל שנות ההנהגתו יודע מיד להצביע על מה הכוונה, הרי אחד מהדברים שרבינו אינו יכול לסבול הוא כאשר דברים ובעיקר דברים שבעבודת ה', נעשים בשטחיות וביבשות מצוות אנשים מלומדה בלי חיות בלי נשמה, ואחד מהדברים אשר ניתן לשמוע כל הזמן בדברי רבינו הוא על הצורך לעשות כל דבר בחיות ו'בלעבדיגקייט'.

כאשר מדברים על הנהגת רבינו מקבל הדבר משמעות יתירה, כאשר אין שום מציאות לראות את רבינו בשום מעשה שום ברכה שום תפלה ושום דבר בלי חיות ברבות הזמן והפעמים כבר התרגלנו לזה ולא קולטים עד כמה הדבר הזה הוא חלק ממהותו של רבינו. אני חושב שזהו ההגדרה המדויקת ביותר של 'חיות' עליו מדבר רבינו בכל מצב שהוא ובכל זמן שהוא לעבוד את הבורא עם חיות ולא עם יבשות עם פרישקייט ולא במצוות אנשים מלומדה.

ולגבי הנקודה של 'מלכות שמים' ניתן לומר שהיינו הך, מי שרק התבונן בספרי החסידות הקודמים ואף בשיחותיו של רבינו, יוכל לראות כי מלכות שמים היא חיות הבריא, 'מלכותך מלכות כל עולמים' לא להסתכל על החיצוניות של הבריא המפריד אלא על הפנימיות של הבריא, ונראה ששני הדברים קשורים בקשר בל יינתק וזה וזה אחת היא".

בדבריו של ר"מ קרויס - מראשי עורכי מאמרי הרבי, מחדד עוד נקודה בענין העבודה מתוך חיות פנימית⁶⁶: "יש לציין עוד נקודה אשר רבינו מרבה להחדיר ב'תורות', והיא הנקודה של 'תענוג' להתענג בעבודת ה', כי החיות והתענוג ילכו יחדיו⁶⁷. שמעתי את זה לאחרונה מרבינו כאשר הייתי בקודש פנימה ורבינו אמר

⁶⁵ גליון ולדבקה בו, יו"ל ע"י כולל ישא ברכה.

⁶⁶ גליון אנ"ש בלעטיל, ראש השנה תשפ"ד.

⁶⁷ בגליון אנ"ש בלעטיל, פורים תשפ"ה. רב שיח' עם עורכי מאמרי הרבי, כשדיברו על אחד מנקודות היסוד במשנת הרבי ובמיוחד בימי הפורים וכו', בענין הקשר הפנימי ואהבה העצמי הקיים בין יהודי להשי"ת שאיננו תלויה בשום דבר, אמר ר' ש. שטיינברגר: "הנקודה האמורה נקראת במשנתו של רבינו שליט"א 'התענוג של יהודי בהשי"ת'. זכרוננו שבאחת השנים אחר פורים הזדמן שרבינו חזר על הדא"ח שהגיד ביום הפורים בתוספת מרובה, ותמצית ההרחבה היתה על תענוג הקשר בה' שיש לכל יהודי, והוא הנקודה שדיברנו עתה.

הנקודה הזאת נקראת בספרים גם 'הקשר העצמי' או 'הנקודה פנימית', אך בלשון רבינו שליט"א זה נקרא 'תענוג'. והיינו 'תענוג' היינו 'נקודה פנימית' והיינו 'קשר עצמי', כי תענוג הוא המקום הפנימי ביותר בנפש, הנקודה הפנימית של יהודי שהוא מקושר בה' בקשר עצמי, כלומר, בגלל שזה המציאות שלו ואינו זקוק לכל סיבה לכך. זהו כח התענוג הכח העמוק בנפש מעבר לכל הכוחות השכל וההשגה".

אמונה בדעת

ל: יש להחדיר תענוג בתלמידים הסט"א מתגברת כ"כ לפתות עם תענוגים חיצוניים, מוכרחים להתגבר לעומת זה ולהחדיר כי התענוג האמיתי נמצא בעבודת ה'. אני משקיע במיוחד בהוספות והרחבות מיוחדות על התורה כדי להחדיר בתלמידים להבין שיש תענוג אלוקי"68.

ויסוד ענין העבודה מתוך תענוג זהו בעצם יסוד ומהות ענין הדביקות, כי הרי מציאות התענוג נובע מתוך ומכח התרכזות והתחברות נפש האדם בהענין שנמשך אליו, ולזה בעבודת השם ולימוד התורה התענוג זה מרכיב עיקרית ויסודית. וכפי שביאר וביסס היטב יסוד זה בעל ה'אבני נזר' מסוכוטשוב זי"ע בהקדמת ספר 'אגלי טל': "ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורה הקדושה, ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כ"כ לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו.

ובאמת זה טעות מפורסם. ואדרבא כי זה היא עיקר מצוות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה (עיין פירש"י סנהדרין נח. ד"ה ודבק⁶⁹). ובזוה"ק דבין יצה"ט ובין יצה"ר אינן מתגדלין אלא מתוך שמחה, יצה"ט מתוך שמחה של תורה, יצה"ר וכו'. הרי שמחה זו עוד מגרע כוח המצווה ומכהה אורה ואיך יגדל מזה יצה"ט, וכין שיצה"ט מתגדל מזה בוודאי זה הוא עיקר המצווה".

יסוד העבודה במשנת הבעש"ט – לדבק נפשו לה' בתענוג

מהות האמונה במשנת הבעש"ט איננה מתבססת על מחשבת עיקרי ויסודי האמונה בלבד, רק עיקרה בדביקות נפש האדם בהשי"ת. וכפי שהובא בזה בספר 'תולדות יעקב יוסף' ריש פרשת שלח, בשם הבעש"ט: "האמונה הוא דבקות - כמו

⁶⁸ וכן הובא יסוד זה מדברי הרבי ביחס לצורת לימוד התורה, בגליון מבית ארגון 'יודעי תורתך' – שנוסד ביוזמת הרבי לעידוד שינון הש"ס ושו"ע. ובהזדמנות חשף הרבי את סיבת הקמת הארגון: "ראיתי שהדור שקוע מאוד בתענוגים גשמיים, ואי אפשר לבוא כך לדביקות בהשי"ת. הדרך היחידה להינצל מהתענוגים הגשמיים, היא להיות שקוע בתענוגים רוחניים. לכן אפוא הקמתי את המסגרת הזאת, משום שכשאברך לומד סוגיא 'בעיני', ואח"כ משננה היטב וזוכר אותה על נכון, יש לו תענוג רוחני נפלא, ואז שום תענוג גשמי כבר לא ישווה בעיניו".

⁶⁹ וזה לשון רש"י שם: "דליכא דיבוק דמתוך שאין הנשכב נהנה אינו נדבק עמו". ומבואר דכערך שנהנה כן הוא נדבק.

אמונה ברעת

ששמעתי ממורי זלה"ה". וכ"כ בפרשת תבוא: "נודע שהאמונה הוא דבקות הנשמה בהקב"ה - כמו ששמעתי ממורי".⁷⁰

וזהו ענין העבודה מתוך - חיות, שהפנימיות בזה היינו ענין הדביקות, שזהו מהות האמונה. וכפי שמבואר כל זאת מתוך מאמרי בעל ה'תולדות יעקב יוסף', תחילת פרשת נח, על ענין העבודה מתוך חיות: "הדיבור יהיה בחמימות התלהבות אש, בחינת צדיק הנקרא חי שקורין 'פריש'⁷¹, הפך הרשע שנקרא מת עבור זה שדברי תורה שלו בעצלות. כאשר כתבתי (חיי שרה, ד"ה עוי"ל) בביאור קושית 'ופערה פיה' דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש, יעו"ש".

ונקודת יסוד זה עומדת כאבן יסוד בהגותו של הרבי וכפי שמרגלא בפומיה להביא ממשנתו של ספר 'תולדות יעקב יוסף' (פרשת חיי שרה) שכתב: "פליגי ר' יוחנן וריש לקיש ב' חלק (סנהדרין קיא.) ופערה פיה לבלי חק (ישעיה, ה, יד), מר סבירא ליה למי שקיים חק אחד ניצל מגיהנם, וחד ס"ל מי ששייר חק אחד נידון בגיהנם. וקשה איך הפליגו פלוגתן מקצה אל קצה ומ"ט פליגי. ונ"ל דכתב הרמב"ם (פיהמ"ש מכות, ג, טז) המקיים מצוה אחת כהלכתה כאילו קיים כולן וכו'. והענין על ידי התלהבות קיום מצוה אחת באבר חי כמו ראש הגויה שנכלל בו כל רמ"ח איברים ושס"ה גידיו, אז סגי במצוה אחת, משא"כ המקיים מצוה אחת באבר אחד דהיינו אבר מת בלי זריזות והתלהבות. א"כ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי"⁷².

וכ"כ בארוכה שם פ' שלח: "כי מבשרי אחזה אלוק כי הכלה י"ל כמה מיני קישוטים כדי לעורר תאוות הזיווג, ובעת הזיווג אתפשטת מלבושיה ודבק באשתו והיה לבשר אחד (בראשית ב כד תיקו"ז תס"ו צז): בלי שום לבוש. כך קישוטי התורה הן הלימוד בפלפול או הלומד לאיזה תועלת שיבא לו מזה אפילו כדי שיהיה לו עוה"ב, אי"ז עיקר התכלית רק הכל הוא קישוטי הכלה העליונה שתהיה מעוררת זווג העליון הק', ואז כי אשתליל מלבושיה ודבק עצם בעצם.

⁷⁰ ראה שם משמאל, חיי שרה, פירוש אחר על 'אמונה': הגיד כ"ק זקני האדמו"ר הגדול מקאצק דאמונה הוא [בל"א טרייא] היינו שאינו חושש לטובת עצמו אלא לצורך המשלח וראיתו מהא דכתי' וכל מעשהו באמונה, שאין לו פירוש אחר אלא שהקב"ה מעשהו לטובת ישראל. וכענין אמרם ז"ל החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק מכבודו, וכבר אמרנו (פ' פקודי) דהיינו דכתיב במשה רבינו ע"ה בכל ביתי נאמן הוא, היינו שכל מעשיו אינם לטובת עצמו אלא לצורך גבוה וצורך ישראל. ע"ש. ויש לדייק קצת מדברים הללו שמהות האמונה היינו ענין הנאמנות והביטול ולא מודגש כ"כ שזה ענין הדביקות.

⁷¹ מקור לשון זה הובא כבר בספר השל"ה (דרך חיים תוכחות מוסר, אחרי מות): "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' (שם, יח ה) רומז על כל מה שיעשה האדם יעשה בזרירות נפלא, וזהו וחי בהם - כלומר בחיות נמרץ. ע"ד שפירש רש"י (ברכות נ.) על ענין עשרה דברים שנאמרו בכוס של ברכה, ואחד מהם חי, ופירש רש"י פרישק"א בלע"ז. והכוונה בכאן, כלומר - שיעשה בבריאות ובחיות ובזריזות כל מעשה אשר ציווהו השי"ת".

⁷² ובספר שומר אמונים ח"ב מאמר התרגשות הנפש מובא יסוד זה מבעל ה'תולדות' בהרחבה. (ויש להמליץ כי עיקר נקודת מאמרינו זה בתיאור משנתו וגישתו של הרבי נכללת שם).

אמונה ברעת

כך מה שהאדם מדבק את עצמו בצורת אותיות התורה שהיא הכלה ודביקות עצמותו בעצם פנימיות אותיות התורה, הוא הזיווג האמיתי ערום בלי לבוש ופניה ותועלת או שכר רק לשמה לאהבתה שיתדבק בה, הוא עיקר ותכלית הכל וכמ"ש (דברים יג ה) ובו תדבקון, שהוא שורש כל תרי"ג מצות לא ניתנו רק להגיע למדריגה זו אהבה ודביקות.

וכן בספר 'בן פורת יוסף' ר"פ נח, הרחיב ביסוד זה: "כתבתי במקום אחר בשם מורי, כי מבשרי אחזה אלוק (איוב יט כו), כמו בזיווג הגשמי אינו מוליד כי אם המשמש באבר חי וחשק ושמחה, כך בזיווג הרוחני הוא הדיבור בתורה ובתפלה כשהוא באבר חי בשמחה ותענוג אז הוא מוליד וכו'.

א"כ זה העוסק בתורה ובעבודת ה' לשם שמים לעשות נח"ר להשי"ת בלי שום תשלום שכר, אז זוכה לטעום מתיקות ועריבות ותענוג בתורה ובעבודת ה', ועי"ז הוא מוליד ברוחני, כמו בזיווג הגשמי כשהוא בתענוג ובשמחה, משא"כ העוסק בתורה ובעבודת ה' שלא לשם שמים ואין לו נחת ותענוג אינו מוליד".

יסוד חידוש הבעש"ט לא התמקד במישור החשיבה כי מחשבה וכוונה במח ושכל בלבד היה גם קודם בבית המדרש של המקובלים, רק החידוש היה לתרגם הכל בנפש וכפי שכתב רבי פנחס מקוריץ בשם רבי שמעריל מתלמידי הבעש"ט⁷³: "לכן נקראו כוונות, ולא כתוב 'צריך לחשוב' אלא רצה לומר דכוונה היא 'שווה ומכוון' דהיינו שיהיה אדם שווה עם הכוונה, והדרך של הבעש"ט הוא שצריך לעשות עובדא עם הכוונה". וכ"כ בחסד לאברהם, סלונים, פרשת תולדות: "לא במחשבת הכוונות תליא מילתא, אלא בהתפעלות הלב תליא מילתא".

בעל התולדות יעקב יוסף בס' בן פורת יוסף בדרשות לשבת הגדול: "שמעתי משל, איש אחד למד אצל צורף אומנתו ואחר שלמדו האומנות רשם לו ברשימה סדר האומנות ולא רשם לו שישים גחלת של אש בתחילת המלאכה, כי הוא העיקר ואין צורך להזכירו והוא טעה בזה וסבר וכו' והנשל מובן כי העיקר שיש ניצוץ אש להתלהב".

וענין זה מבואר בדברי ה'מאור עינים'⁷⁴ המדגיש ומגדיר את מהות מצוות הדביקות בהשי"ת. שלא סגי שמצרף המחשבה לדיבורו רק צריך לצרף את

⁷³ בספר פאר מקדושים.

⁷⁴ פרשת ואתחנן, ד"ה ואהבת – ב'.

אמונה ברעת

הרגשת הנפש והלב שיכלול כל הוייתו בדביקות לה' בשעת תורתו ותפלתו, וכמובא בלשונו:

"עיקר העבודה היא בלב שלם, רחמנא לבא בעי, כי אף שעובד את השם בדבור ומחשבה, מכל מקום אם הוא אינו בתנועת הלב, דהיינו שיהיה הלב מתעורר לדבורו וירגיש בתוכיותיו שנתעורר הלב, כמו שאם היו דנין אותו על חיותו להורגו, היו כל כוחותיו ועיקר לבו מרגישין בהצער, ואח"כ כשהיו נותנים לו חיותו ופוטרינן אותו אזי מיד כשיבא לו הדיבור מפי המבשרו, בוודאי ירגיש לבו בקרבו שנתעורר לשמחה ההיא בהתלהבות גדולה.

כן בוודאי כשמדבר הדבורים בתורה ובתפלה אפילו אם המחשבה אינו נפרד מן הדבור, רק שהלב אינו מעורר בהרגש גדול כאמור במשל, אזי האדם אינו דבוק באלוקיו, כי רחמנא פירוש שיהא דבוק בה', לבא בעי. [...] הלב הוא המלך בתוך איבריו והוא עיקר העבודה לה' אשר לא יצוייר עבודה זולתו, ואם יעבוד כמה וכמה פעמים אין לו שום עליות מדריגה, וצריך לבוא לעולם פעם אחרת שיבא לתכלית העבודה, ובוודאי לא יושג בנקל כי לכל דבר הטוב אי אפשר בלי טורח.

ואת המשמעות והנקודה בזה שמחלק בין עבודה במחשבה לצד עבודה מתוך עצם הנפש, יובן בדברי ה'שם משמואל⁷⁵: "מחשבה דיבור ומעשה הם שלשה לבושי הנפש, שאף המחשבה היא רק לבוש שהנפש מתלבשת בו, ועדיין אינו נוגע תוך הנפש אלא רוחף מלמעלה, ודבר הנוגע לעצם הנפש היא ההתפעלות ורגש הנפש, וכאשר האדם אינו מתפעל בעבודתו ותורתו עדיין היא מבחוץ. האדם יש לו שלשה לבושים הסובבים אותו והם גוף לבוש בית, והם לעומת מחשבה דיבור ומעשה – שהם לבושי הנפש, ועצם הנפש – הוא רגש פנימי בת מלך הוא אשר כל ענינה להדבק בבית אהיה ברשפי אש שלהבתי'ה".

והרבי מבאר רבות בדברי הבעל התניא בספר 'תורה אור' ר"פ כי תשא את צורת עבודת התשובה. שעי"ז שמתקשר בהשי"ת בדביקות ותענוג הרי"ז התיקון על התקשרות נפשו לדברים זרים:

"ענין חילא דתיובתא יתיר ותדיר הנזכר בזה"ק לתיקון פגם הברית, כי ברית הוא ענין התקשרות, ובקדושה הוא ענין התקשרות נפשו בשרשו וחיותו. ובהפך זה לעומת זה הוא ההתקשרות בתאוות עוה"ז ותענוגות בני אדם, ולכן התיקון להפוך

⁷⁵ פקודי ב. וכו' כ בתחילת פ' מקץ: "נראה שזוכין לעוה"ב רק ברגשי הנפש שהנפש נתרגש בעשיית המצות ובלימוד התורה וזהו העבודה שהיא במצפון הלב ובשבילה זוכין לחיי העוה"ב, אבל כל עוד שהנפש איננה נרגשת – אף שלומד ומתפלל כל היום, כל עוד שהוא ברוח קר עדיין הוא מבחוץ, והבן זה שהוא עיקר גדול בדרכי העבודה".

אמונה ברעת

לבבו מן הקצה אל הקצה ממש לדבקה נפשו בשרשו וחיותו, הנמשך ממנו ית' שהוא קל חי וקיים בחינת ברית המקשר וממשיך החיות מבחי' סובב כל עלמין להיות ממלא כ"ע להחיות נפש כל חי ורוח כל בשר איש שתהיה דביקות אמיתי ותמידי. וזהו יתיר ותדיר ולא די בזה שהוא מעורר את האהבה בשעת התפלה וכיו"ב ואח"כ חולפת ועוברת, כדכ' קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת ושפת אמת תיכון לעד כתיב משא"כ ועד ארגיעה לשון שקר"⁷⁶.

וכן מבואר רבות במשנת הבעל התניא שלא להסתפק בשמיעה והבנה חיצוני שזהו רק האמצעי ועצה לבוא לפנימיות כי שורש כל העבודה זהו לבוא לבחינת ראייה חושיית שיהיה האמונה מוחשית בפניו; וכדבריו בספרו פרק כ"ט: "כמרז"ל לעולם ירגיז ... לומר לו .. עד מתי תסתיר לפני אור אין סוף ב"ה הממלא כל עלמין היה הוה ויהיה בשוה גם במקום זה שאני עליו כמו שהיה קודם שנברא העולם בלי שום שינוי כמ"ש אני ה' לא שניתי כי הוא למעלה מהזמן וכו' ואתה מנוול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים דכולא קמיה כלא ממש באמת בבחינת ראי חושיית. והנה עי"ז יועיל לנפשו האלוקית להאיר עיניה באמת יחוד אור אין סוף בראייה חושיית ולא בחינת שמיעה והבנה לבדה כמו שנתבאר במקום אחר () **שזהו שורש כל העבודה**". וראה עוד בספר התניא פמ"ב, בגדר האמונה לראות את הפנימיות האלוקי שבכל דבר.

וכן מביא הרבי במאמריו רבות בביאור יסוד ענין ההתחדשות והתלהבות פנימית הבא מכח השגת הדביקות בחיות השי"ת שמהווה ומחיה הנבראים כל רגע מחדש, בדברי ה'דגל מחנה אפרים' בשם זקינו מרן ה'בעל שם טוב' זי"ע בריש פרשת עקב:

"כלל גדול לעבודת הבורא ב"ה העיקר היא האמונה, וע"ז היה מזהיר אא"ז זללה"ה וזהו שורש לכל התורה והעבודה וזהו שאמר דוד המלך ע"ה כל מצוותיך אמונה וגו', כי עיקר המצוות היא האמונה להאמין בה'. ומי שהוא מאמין בה' יכול להתפלל בכל יום כי אם הוא מאמין שה' הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית הוא בכל יום בריה חדשה וכל העולמות הם ברואים חדשים וצריך להתפלל על נפשו ונפש אשתו ובניו ועל פרנסתו וכל טוב. ואם אינו מאמין

⁷⁶ וראה עוד 'ליקוטי תורה' במאמרי ר"ה, בענין תשובת ר' אלעזר בן דורדיא שנבע מעומקא ומרעותא דליבא. שיש השוואה פנימית בין המושגים, והרבי מבסס רבות בזה בביאור עבודת התשובה, וכן בדבריו בזה בליקו"ת פ' נצבים.

אמונה ברעת

באמונה שלימה שהקב"ה מחדש בכל יום מעשה בראשית, התפלה והמצוות נעשין אצלו כדבר ישן ורגיל ונמאס אצלו לדבר דברים אחדים בכל יום ויום.

וזהו שאמר אב"ז זללה"ה על פסוק אל תשליכני לעת זקנה, פי' שיזקין הדבר אצלו כי כמו הזקנה גורם חלישות בכל איברי האדם מחמת שתש כוחותיו ולחליחו ומריצות הדמים המחיה את האדם, כמו כן ברוחניות שדבר ישן וזקן אין לו בו תענוג וחיות גדול, ולא כן דבר חדש. וזהו חדשים לבקרים רבה אמונתך, פי' כי ע"י שחדשים לבקרים – היינו שאתה מחדש בכל יום מעשה בראשית ועי"ז רבה אמונתך נמצא עיקר התפלה והמצוה היא האמונה".

בחי' יעקב אמונה פשוטה - ובחי' יוסף אמונה בתענוג ודביקות

ויסוד נקודה זו שלא יהיה מעשים בלי חכמה פנימית שזה החיבור הפנימי ודביקות בנוסף לעצם הזהירות בדקדוק פרטי המצוות במסירות נפש אכן מבואר רבות בהגותו של הרבי בביאור ענין מדרש חז"ל והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה שזה שני בחינות הללו, א. עצם ענין ההקפדה במסי"נ בחלק המעשה. ב. חלק החיבור הפנימי בדביקות ותענוג שבקיום המעשים, וכדבריו במאמר לפרשת וישב⁷⁷, בהרחבת דברי ה'דגל מחנה אפרים' ריש פרשת עקב:

"האמונה הפנימית אשר טבוע בלב כל איש הישראלי ירושה היא לנו מאבותינו הק' מיעקב אבינו שורש האמונה מדת אמת ואמונה ומכח יעקב אבינו נמשך לכל איש ישראל אור האמונה עד שאפילו קל שבקלים שמעולם לא התבונן באמונה ומעולם לא פעל בלבו להיות מעצור בעדו שלא להמרות פי ה' או שיתעורר לאהבת ה' ולקיום מצוותיו כאשר בא לידי נסיון של אמונה מאיר בו הנקודה הפנימית שלא ינתק עצמו משורש האמונה חלילה, וזהו בחינת אש הדולק במקומו כך נמשל אש של יעקב אבינו הנשרש בלבבות ישראל לבחינת אש שדולק במקומו במעמקי הלב, והיינו בית יעקב אש.

אמנם עדיין אין זה מספיק שתכלית האמונה הוא שיתפעל האדם בלבו בכל יום מחדש ויתרגש בלבו לעוררו לאהבת ה' ויראתו ושלא ירצה לנתק עצמו ממנו ית' אפילו רגע כמימרא, וזהו על ידי התבוננות עמוקה בכל יום ויום כמו שנתבאר (בדברי בדגל, שם), וזהו בחינת בית יוסף להבה שהולך ולמרחוק היינו שמוסיף והולך בכל יום על השורש, שהשורש היא האש שהלהבה בלי האש אינו כלום, אבל הלהבה מוסיף והולך על האש.

⁷⁷ הדעה והדיבור, וישב תשע"ה.

אמונה ברעת

כך ההתבוננות באמונה היא הוספה על השורש הנקודה הפנימית אשר בלב כל ישראל יהיה מי שיהיה אפילו קל שבקלים שירושה היא לנו מיעקב אבינו. אבל מדתו של יוסף היא ההוספה וההתלהבות באמונה, וכנודע שמדת יוסף היא התענוג והדביקות וההתקשרות, והיינו על ידי שמוסיף להתרגש באמונה אז מתענג על ה' ועובד לפניו בחיות ותענוג אין לשער ובדביקות נפלאה עין לא ראתה אלוקים זולתך.

והיינו בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש שדייקא בב' הכוחות הללו שורש האמונה בחינת יעקב, והתחדשות האמונה וחיות ותענוג בעבודתו ית' בחינת יוסף תענוג ודביקות, בב' הכוחות הללו דייקא אפשר לבטל הרע וזו בלא זו לא יועיל להתגבר על הרע אלא בב' כוחות הללו בית יעקב אש ובית יוסף להבה אז ובית עשיו לקש".

הרוח הכללית בהגותו וחזונו של הרבי נוכחת כבר לאורך כל הדרך במרכז משנתו החסידית וחינוכית של הרבי מפיסצנא זי"ע⁷⁸ – שהיווה חידוש ויחיד בחסידות הכללית⁷⁹ בדורו וזמנו בתחיית והנגשת מושגי דרכי פנימיות החסידות אף עבור צעירי החסידים – שג"כ העמיד במרכז הגותו את ענין העמקה הנפשית האלוקית לעומת העמקה השכלית בהתבוננות כשלעצמה – או ברגש רדוד כשלעצמה. ובמיוחד ביחס לצורת החינוך לדור החדש, וכפי שהיטיב לבטא יסוד זה בהקדמת ספרו 'חובת התלמידים', במאמר 'שיח עם המלמדים ואבות הבנים': "זה העיקר בתורת החסידות שלא יספיק האיש בשכלו לבד אשר קובע בעבודה, כי ההתקשרות אשר בשכל לבד, אינה קשר של קימא, יכול הוא לשעבדו ולדעת ברור בשכלו שרק את ה' צריך הוא לעבוד בכל פרטי מחשבה דיבור ומעשה שלו, ומ"מ לבו וכל גופו רחוקים. את כל נפשו וחיות גופו צריך הוא לקשר, צריך לחדור אל נפשו להעלותה ולעוררה שתתלהב בכל מצוה בתורה ובתפלה, תתענג בעונג רוחני ותשמח בה, וכשמקשר גם את נפשו ואף את חיות גופו, אז חוץ מזה שהמצוות והעבודה שעושה יותר עלאיות הן ויותר קדושות, עוד זאת בטוח הוא יותר שיוכל לעמוד נגד יצרו ולא יקרע מן מקור החיים ויושלך כ"כ מהרה אל הבאר שחת ע"י פיתוי יצרו. [...] לנער בן דורנו שהרגשותיו והתפעלויותיו כבר

⁷⁸ ולדוגמא מבקר בדיוק כהרבי את העבודה מתוך קבלת עול יבש בלי הרחבת והעמקת הדעת והנפש בפנימיות. וכפי שכתב בהקדמת ספרו המצוטט כאן וביותר במכתבו של הרבי מפיסצנא זי"ע (לתלמידו ר' אלימלך בן פורת ג' וישב תרפ"ז. שהודפס בספר 'גנוזי יהודה', ניו יורק תשע"ג, עמ' 272): "ר' שמואל יענקיל נ"י מפראגה, שאלני למה אני מדבר עם האברכים ובפרט בשב"ק אחר השלחן מדברים גבוהים, ולפי שהוא מ'קאצק' (כן אמר לי) טוב להם רק חוקות וגזירות "כן עשה" "כך תלמד", וכו', וכו'".
⁷⁹ מונח זה מבדיל בין תנועת ה'חסידות הכללית' לעומת 'חסידות חב"ד' – ששם תמיד עסקו בפנימיות מושגי החסידות. ובפרט מתקופת הרבי הרש"ב שהנגיש פנימיות החסידות לתלמידי ישיבתו 'תומכי תמימים'.

אמונה ברעת

נתבגרו ונתבלטו, קשה כבר לקשר בחוקים בלא הרגשות, אף בדברי שכל בלבד – אם רק שכל יבש הוא. מוכרחים לחדור אל נפשו לעוררה להלהיבה, שתרגיש מעט עכ"פ מנועם הארה דהארה מן זהרא עילאה תשתוקק ותתקשר".

ה'דברי אמונה עם הרבי מחב"ד בשאלת ההתבוננות בתפלה

ונודע בזה על תוכן שיחתו של הרבי ז"ל בפגישתו כ"ו שבט תשכ"א אצל הרבי מחב"ד זי"ע⁸⁰, בענין לימוד ספרי חסידות לפני התפלה ובמיוחד בספרי חב"ד, כאשר הרבי מחב"ד מצדד: "כיון שהתבוננות פירושה הבנה והשגה הרי צריכים ללמוד גם חלק התורה שבו נתבארו עניני גדלות הבורא פנימיות התורה תורת החסידות ולאחרי שלומדים ענינים אלו קודם התפלה אזי בשעת התפלה שהיא שעת הכושר לכל אדם להעמיק דעתו בגדלות אין סוף ב"ה י"ל במה להתבונן וההתבוננות תתקבל אצלו בטוב יותר". וע"ז מצדד הרבי ה'דברי אמונה:

"בעת התפלה צריכים להשקיע את כל הכוחות שתהיה הדביקות והתקשרות להקב"ה מבלי לערב בזה עוד ענין איזה שיהיה ואילו עניני דרוש וכדומה טוב ללמוד אחר התפלה אבל קודם התפלה הרי המחשבה בזה תבלבל ותמנע מהדביקות הראויה בעת התפלה שאז צריכים להתבונן רק בפירוש המילות ובכלל הרי זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד ובעת התפלה העיקר להידבק בהשי"ת ועי"ז עושים כל ההמשכות והייחודים ואח"כ הוא הזמן דתורה... השינוי בכל יום הוא במידת החיות וההתלהבות וכפי שרואים במוחש שאין דומה החיות מיום אחד לחבירו אלא בכל יום נעשה חיות והתלהבות חדשה אבל עצם ההתבוננות צריכה להיות רק בפירוש המילות בכדי להידבק ולהתקשר עם השי"ת. איתא בס' סור מרע ועש"ט (עטר"צ זידיטשוב) שבעת התפלה צריכים להסיר ממחשבתו כל הענינים אפילו עניני תורה ולחשוב רק בענין הדביקות בה' ומה חסר לו כשאומר בתפלה ולגדולתו אין חקר או זה קלי ואנוהו ומתבונן בפירוש הפשוט הרי מזה יבוא לידי התפעלות ודביקות ולא צריכים יותר מזה".

'צהר תעשה לתיבה' - דבקות באותיות התפלה

⁸⁰ תורת מנחם, התוועדויות, כרך ל' עמ' 317.

אמונה ברעת

במשנתו של הרבי מובא רבות ענין עבודת הדביקות באותיות התפלה ממשנת הבעש"ט והמגיד ממעזריטש זי"ע⁸¹ וכפי שמובא אחד מהם בספר 'תיכון תפלת' :⁸²

"אמר הכתוב (בראשית ו, טז) 'צהר תעשה לתיבה', ופי' רבינו הבעש"ט זי"ע שתהא התיבה מצהרת, דכל תיבה היא קומה שלימה וצריך להיות כל כוחו בה, כי אם לאו תהיה כמו מחוסר איבר (עי' צוואת הריב"ש). ונתבאר הענין היטב בדברי תלמידו רבינו הק' רד"ב ממעזריטש זי"ע שהשי"ת מתלבש באותיות, דכמו שהדיבור מלבוש המחשבה וע"י דיבורים של בני אדם יודעים מחשבותם שהם חושבים, כן בכל אות יש עולמות ונשמות ואלקות, ועולים ומתקשרים ומתאחדים זה בזה באלקותו השופע בהם, וע"י התייחדות והתקשרות האותיות יחד ביחודים נוראים נעשה 'תיבה' ונתייחדו כל העולמות כאחד ונתעלים לעילא ולעילא, ונשפע עי"ז שמחה ותענוג גדול עד אין שיעור, ונתקנו עי"ז כל הפגמים.

ואמר הכתוב 'בא אתה וכל ביתך אל התיבה', שצריך האדם לבוא בכל גופו וכוונתו אל התיבה של תורה ותפלה ולכלול נשמתו בכל בחינה מהם, וע"י שמוציא הדיבורים בכל כוחו וחיותו ובחשק רב, אז יתדבק את עצמו באור אין סוף ב"ה השורה בתוך האותיות, כי קוב"ה ואורייתא חד הוא (זוה"ק אחרי עג). והקב"ה כביכול מלובש בהאותיות, ובזה מכניע כל כוחות הגופניים, כי כיוון שהעולם מלא קלי' המחשיכים את הקדושה, לזה ע"י שישים עצמו בתיבות התפלה בכל כוחו ניצל מהם, וגם מסיר המחיצה המבדלת שבינו לבין קונו, עד שזוכה ע"י אותיות התפלה להיות קרוב להשי"ת, ונתעלה במעלות עליונות ושכליות ובהירות חדשות, כי בזה נעשה כביכול אחדות עמו ית'⁸³.

⁸¹ הרבי בשיחה עם הרב נפתלי ארלנגר דיבר ביחס לצורת עבודת התפלה על פי שיטת חב"ד שבנוי על לימוד מאמרי חסידות לפני התפלה כשבשעת התפלה מתפללים ע"פ תוכן המאמר, והעיר הרבי כי זה לא משתלב כ"כ עם גישת הבעש"ט והמגיד ממעזריטש בצורת עבודת התפלה שיהא בדביקות באותיות. הנה מתוך הערת הרבי בזה מוכח גישתו לעבודת התפלה המבוסס ע"פ גישת הבעש"ט והמגיד.

⁸² עמ' תקנא. וכן במכתב הסכמה למהדורה החדשה של סידור 'ברכה ותהלה'.
⁸³ ובביאורי העורכים שם הוסיפו בזה: "דברים אלו הם במשנתו של הרה"ק ר' אהרן מזיטומיר בספר 'תולדות אהרן' (פ' שלח) "בספרו של הגה"ק הר"ר בער ז"ל מ"מ דק"ק מעזריטש, והוא מחכמה של הרב הקוה"ט הבעש"ט ז"ל, שעיקר הוא לדבר דיבורים של תורה ותפלה בכל כוחו, ואז מדבק את עצמו לאור אין סוף ב"ה השורה בתוך האותיות, וזה מכניע כל כוחות הגופניים, ובא ממש להתפשטות הגשמיות ואז בא לעולמות עליונים ולשכליות ולבהירות חדשות בכל פעם". ע"כ.

ומתוך זה מתבאר היטב האמור לעיל בשם הבעש"ט דצריך להיות כל כוחו בהתיבה, כי אם לאו תהיה כמו מחוסר איבר, והענין כי ע"י שמכניס כל כוחותיו בהתיבה, נמצא נכלל הוא וכל כוחותיו באור אין סוף ב"ה הגנוז בתוך התיבה, ומתוך זה הוא מתעלה מן הקלי', ולזה כאשר מחסר מלהכניס בה כל כח איבריו נתחסר

אמונה ברעת

ולכן כשאדם מתחנך ומבקש צריך לשום כל חיותו בהאזניות, שהם חיות הבריאה, שהכל במאמר עשה, ובהאזניות שורה הקב"ה, כי הקב"ה כביכול נתצמצם בהדיבור, שהוא חיות הבריאה, נמצא כשמתפלל בכל כוחו נתאחד באחדותו ית', וכל אות היא היכל, ומאות לאות הולך מהיכל להיכל, וכוחו של האדם הוא מצד הנשמה המתפשטת בכל הגוף, והיותו והנשמה היא חלק אלוק ממעל, נמצא בזה שמכנים כוחו בתיבות התפלה, בזה הוא דבקות גמור החלק לשורשו⁸⁴.

וע"ז 'צהר' - לשון בהירות שתהא התיבה מצהיר - תעשה לתיבה, שהדיבורים נעשים כלים להמשכת אורו ית', נמצא שע"י דיבורי התפלה בקול בחיות ובשמחה ובחשק, נתלבשו באותיות הדיבור אורות צחצחות נוראות מלאים זיו ומפיקים נוגה מכל העולמות ונשמות בלי שיעור וערך כלל (עיין 'דגל מחנה אפרים' פ' נח; ו'באור תורה' פ' נח; ועיי' באגרת הידועה של הבעש"ט בסו"ס 'בן פורת יוסף').

ד. חיות אלוקי הנוכח בימי הקטנות – כמקור לתחיית הרוח

הרבי: מגמת מאמריי ללמד להכיר נוכחות ה' הקיים בכל מצב

הרבי הבהיר את מגמת ומטרת מאמריי בפני כללות הציבור מידי שבת בשבתו ברעוא דרעוין שזה ללמד את יסודות הבעש"ט שלימד דעת להכיר את נוכחותו ית"ש הנוכח בכל זמן ומצב באור ובחושך בשוה ולזה תמיד שורה בו חיותו ית' ואין הסתר באמת. וכפי שהובא דברי הרבי בזה במבוא לס' 'דרך עדותיך'⁸⁵ את תגובתו לאחד התלמידים שהתמרמר על מצבו הרוחני החשוך: "מתוך השאלות שאתה שואל ניכר שאינך לומד את הדא"ח שנאמרו בס' רעוא דרעוין. כי שם אני משתדל להדריך את התלמידים ביסודות איתנים של אמונה ובטחון, ולעמוד כצור חלמיש בכל מיני מצבים בין בגדלות בין בקטנות, בין כשמרגיש הארה בלבו ובין כשנחשך כל המאורות, ולמצוא את כח השי"ת בכל עת ובכל מצב, ולהגדיל כבוד שמים דווקא במצבי חושך".

מהות כפיית ההר - גילוי הרצון והאהבה המאיר בזמני הקטנות

אבר מאיבריו בעליה זו, וע"י שיכניס כל כוחותיו בה אכן יזכה לעזור הקדושה שבתיה ובאותיות, ואז יקויים 'צהר תעשה לתיבה', כפי' הבעש"ט הנ"ל".

⁸⁴ ובביאורי העורכים שם בארו בנקודה זו: "שנתדבקה כח הנשמה ששורשה למעלה, אל פנימיות האותיות שהם בחי' אלקות המצומצמת בהם, ובזה מתדבקת לשרשה למעלה".

⁸⁵ קיצור מאמרי הרבי ברעוא דרעוין, שיצא לאור אלול תשפ"ד.

אמונה ברעת

אחד מנקודות היסוד והחידוש בכללות גישתו והגותו של הרבי הינו בהתייחסות מאירה ופנימית לזמני קטנות כשמצד אחד עדיין משועבדין אנו לעבודתו ית' אבל מצד שני אין את התחברות הנפש והרצון לעבוד, ובדרך כלל התגובה הפשוטה היא בהתעלמות מצד שברירי וחלש זה בנפש, ועובדין כשור לעול וכחמור למשא. ובזה בא הרבי לבאר את צורתה הפנימי בזמני הקטנות, ע"פ עיקרי יסודות הבעש"ט הנכללים בשני נקודות יסוד, א. ההכרה בנוכחות האלוקות בכל מקום ומצב, ב. ההכרה בנוכחותו ית' הקיים בנפשות ישראל בכל מצב, כי הם חלק אלוק ממעל. ובהכרה זו יתגלה בו הרצון הפנימי ושוב יהא עבודתו מתוך דביקות אהבה ורצון.

וכפי שהרבי מבסס יסוד זה מתוך ביאורו בדברי בעל ה'תולדות יעקב יוסף' בספר 'בן פורת יוסף' וישב, שכתב ליישב את קושיית התוס' במסכת שבת (פח.) שהקשו מה הטעם לזה שהיה במתן תורה כפיית ההר לאחר שכבר מרצונם אמרו נעשה לפני נשמע - שענינה שמקבלים מרצון בכל אופן. ומביא בזה את תירוץ הבעש"ט: "שמעתי מפי מורי זלה"ה ע"ה, לכן כפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית, ללמד שגם שאינו חושק לתורה ועבודת ה', מ"מ אינו בן חורין ליבטל, רק יעשה בעל כרחו וידמה כמי שכפו אותו לעשותו בעל כרחו. והוא דרך טוב לאיש ישראלי לימי הקטנות, שלא יבטל התמיד מעסק לימודו ועבודת ה' גם שאין חושק, דמכל מקום עושה מעשה".

וביאר בזה הרבי בהרחבה⁸⁶ כי אין מקום כלל לפרש הדברים כפשוטם בדברי הבעש"ט לומר שבזמני הקטנות יעשה את המעשים בכפיה ללא שום חיות, כי הרי הבעש"ט ביסס את העבודה על מדות אהבה ויראה שזה מה שמעלה את העבודה כד' הזוה"ק. ואלא שבכוונתו לתרץ קו' התוס' באופן פנימי, והיינו כי קיים שני בחי' ברצון - רצון התחתון ורצון העליון, והראשון זה כשיש רצון מעצמו לעשות וזה נכלל בבחי' הקדמת נעשה קודם לנשמע, ובחי' רצון העליון נמשכה למטה מצד כח כפיית ההר שגרמה להאיר את פנימיות נצחיות הקדושה שבנשמות ישראל שתמיד יישאר הרצון בפנימיות הלב לפעול מאהבה ורצון אף בזמני קטנות והסתר:

"ואך למותר לומר דדבריו הק' בא להורות דתפקיד האדם בעת הקטנות לעשות מעשה כמו שהוא מעשה קוף בעלמא, כי הרי בלא דחילו ורחימו אין לעבודתו שום גדפין לעלות לרצונו ית' כנודע. אלא הנלמד בעומק דברי קדשו שבא לרמוז

⁸⁶ דא"ח פ' במדבר, שבת מברכים סיון תשפ"ג, בעיר צפת. הודפס בקונטרס 'הדעה והדיבור' חג השבועות תשפ"ד.

אמונה ברעת

כאן ענין פנימי יותר, דכל הכפיית ההר כגיגית אינו איזה כפילות לאמירת נעשה קודם לנשמע - שפשטות ענינו הוא העשיה מתוך רצון, וכקו' התוס'. אולם כפה עליהם ההר, כדי שיחקק בתוכם רצון פנימי באיתכסיא, הגם כי עדיין נבצר ממנו הרצון בהתגליא.

והיינו כי כפיית ההר כגיגית הוא הארת הרצון העליון שנחקק ע"י השי"ת בתוכיות בר ישראל בכל מצב ומצב, דאפילו אם מצד מדריגתו הפחות אינו מסוגל לגלות בחי' רצון, כל זה הוא רק מבחי' רצון התחתון - פי' רצון העצמי מצד התערותא דלתתא, אמנם ע"י הכפייה הגביהו השי"ת ורוממו להאיר בו בחי' רצון העליון, שהוא הנותן עוז וחיל לרצונינו לעשות רצונך.

ולכן גם אם נמצא עצמו במצב שלבושי ההסתר מכסים ומסתירים על הארת האלוקית שבתוכו ואינו מסוגל לומר אז נעשה ברצון עצמי בכל זאת מתעורר בחי' הכפייה להמשיך הנעשה ונשמע גם בעת קטנות, שאז צריכין לכפייה שכפה ה' ההר כגיגית, שרומם אותנו השי"ת להאיר בתוכנו רצון העליון בכל זמני ההסתר, וזהו עומק בחי' נעשה דהכוונה הוא כי אפילו העשייה שהוא בחי' כפייה נעשה בשמחה וברצון⁸⁷.

ומסמיק הרבי יסוד רעיון זה⁸⁸ ע"פ דברי ה'מאור עינים' פ' יתרו, שכתב לבאר מושג זה בביאור ענין נעשה קודם לנשמע, כי שורש כח התעוררות הדביקות אף בזמני הקטנות בא ונובע מכח הכרת הדעת שאור ה' לא מסתלקת ושורה תמיד בלבו ומקומו:

"צריך האדם שגם בנפלו ממדריגתו יתאמץ לעלות אל ה' באותו מדריגה שהוא עכשיו, כי צריך להאמין שמלוא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה, ואפילו במדריגה שהוא עכשיו יש ג"כ השי"ת, כי לית אתר פנוי מיניה רק שהוא מצומצם

⁸⁷ בגליון אנ"ש בלעטיל, פורים תשפ"ה. 'רב שיח' עם עורכי מאמרי הרבי. תיאר ר' מ. קרויס, את סדר עריכת מאמר יסודי זה אצל הרבי: "זכרונותי שבשנת תשפ"ג דיבר רבינו שליט"א על הנקודה הזו בדא"ח ס"ג פ' במדבר שחל אז בשבת לפני שבועות, כהכנה למתן תורה, להבין את משמעות הנכונה של 'כפה עליהם הר כגיגית'. וכשהבאנו אז באמצע השבוע את מאמר הדא"ח בקודש פנימה אחרי העריכה, שיעבור את שבט ביקורת רבינו שליט"א, רבינו הוסיף באריכות בכתב יד קדשו מעורר מראי מקומות לבאר עוד את הנקודה הזו. וכשרבינו החזיר את הגליונות הוא ביאר לנו בפה קדשו מה כוונתו בתוספת: "איך וויל מ'זאל פארשטיין, אז די כפייה איז אויכ'ט ליכטיג".

⁸⁸ הרבי מתבסס שם גם ע"פ דברי ה'אוהב ישראל' פ' ראה שבדיבור אנכי נכנסה רשימו דקדושה בלבות ישראל, ועי' ז' שעובדין בדחילו ורחימו מתעורר הרשימו. יעו"ש בארוכה. וכ"כ בקדושת לוי פ' יתרו, שבדיבור אנכי נכנס כח מסי"נ בלבות ישראל, ע"ש. וכ"כ החי' הרי"ם בס' הזכות, או"ח, ד"ה שויתי: "כמו שפי' ז"ל לעולם ה' דברך נצב בשמים שקיימים בדיבור זה כן במה שיחוד עמנו בדיבור אנכי ה' אלוך נקבע בלב כל ישראל כי ה' הוא אלוקים אשר הוציא וכו' ומשנה הטבע כרצונו. ועדיין קבועה ומאירה האמונה בלב כל ישראל".

אמונה ברעת

מאוד. וזהו נקרא 'נעשה קודם לנשמע' אף בנפילתינו ממדריגתינו להדבק בהשי"ת באותה מדריגה. ואח"כ נשמע שעיקר השמיעה הוא לשון הבנה דהיינו שבא למדריגה יותר גדולה זהו עיקר ההילוך וההנהגה הישראלית ובזה צריך להלך. ובמה יבוא להשי"ת כשנפל ממדריגתו שהרי ניטל ממנו המוחין והדעת, אך שהשי"ת הוא מלוא כל הארץ כבודו דהיינו אפילו במקום שהוא כל הארץ שכולו ארציות שהוא רק חומר עב אעפ"כ מלוא כל הארץ כבודו יתברך".

וכ"כ שם עוד בזה ב'מאור עינים': "במה יבא להשי"ת כשנפל ממדריגות שהרי ניטל ממנו המוחין והדעת, אך שהשי"ת הוא מלא כל הארץ כבודו דהיינו אפילו במקום שהוא רק חומר עב אעפ"כ מלא כבודו ית', והנה השי"ת נקרא חיי החיים שבעולם בהמות חיות ועופות ומין האדם החיות שלהם הוא השי"ת, וזהו חי החיים שהוא ית' החיות של כל החיים. "ויחשוב כשנפל ממדריגתו הלא חי אני - ומי הוא החיות שלי הלא הבורא ית' - ונמצא שיש כאן ג"כ הוא ית' - אך שהוא מצומצם מאוד".

ויסוד ביאור הרבי ביחס הפנימי לענין 'כפיית ההר' מבסס הרבי בזה גם מצד נקודת קדושת נשמות ישראל, שבכל מצב ומצב שהוא קיימת ונוכחת בכל יהודי רצון פנימי לידבק בה' שבגללה אין מקום לכפיה כלל, ואלא ששואר שבעיסה מעכב. וכדבריו הנודעים של הרמב"ם וכפי שהובא אכן בספר 'תולדות יעקב יוסף' תחלת פ' נח: "כתב הרמב"ם (גירושין ב, כ) גט מעושה שהעכו"ם כופה אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומר לך כשר. והקשה הא נקרא גט מעושה, ומשני, וודאי מצד שהוא ישראל רוצה לקיים המצוות רק יצה"ר מעכבו, וע"י כפיה הולך היצר הרע, אז רצונו לקיים דת ישראל וכו', והכא נמי כך מצד שורש נשמתו שהוא ישראל הוא של עליון, רק יצרו אנסו".

וכן מבוסס יסוד זה במשנת הרבי ע"פ דברי המהר"ל הנודעים בספר 'תפארת ישראל' (פרק ל"ז): "בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה שמא תשכח לי מעשה סיני, אמר להם 'ואנכי לא אשכחך' (ישעיהו מט, טו). ביארו בזה כי ישראל יש להם חיבור ודביקות עם השי"ת בעצמו ולפיכך אמר הכתוב 'ואנכי לא אשכחך', כי אי אפשר לשכוח אותך אחר שישראל דבקים בו יתברך בעצמו, שהרי בסיני כתיב 'אנכי ה' אלוקיך', שדבר זה הוראה כי ישראל מצד עצמו מלכותו עליהם והוא יתברך דבק בהם מצד עצמו, ומאחר שדבקים בו מצד עצמו אין שכחה לדבר זה, ולפיכך 'ואנכי לא אשכחך', רוצה לומר כי מה שמורה עליו מלת 'אנכי' ש-מורה כי ישראל י"ל דבקות בעצמו ית' ולפיכך לא אשכחך". ומבואר כי משעה שהתייחס השי"ת לעם ישראל בפרטות ואמר 'אנכי

אמונה ברעת

ה' אלוקיך' שוב לא שייך בשום מקום וזמן שכחה וניתוק בין ישראל להשי"ת, שמתקיים בהם 'ואנכי לא אשכח'.

וכן מבסס בזה הרבי בהמשך יסוד דברי המהר"ל בזה בספר 'נצח ישראל' (פרק י"א) שכתב: "אומה זאת עצם בריאותם בשלימות הגמור, ואל תשגיח בחטא אשר בהם, מ"מ עצם הבריאה בהם בשלימות, ודבר זה גורם שהשי"ת בחר בהם, כי ראוי שיהיה השלם אל השלם לא יוסר ממנו. ואין ראוי שיחליף וימיר החטא שהוא דבר מקרה בישראל – את הבחירה שבחר בהם מצד השלימות העצמי בישראל כי טהורים הם מן החטא בעצמם, וראיה לזה כי הם משתלשלים מן הצורים החזקים מאבות ואמהות שהם קדושים וטהורים. והנה עצם שלהם טוב, ואין ביטול החטא שהוא במקרה מבטל הבחירה שבחר בהם שהוא דבר עצמי בישראל – ודבר זה ברור".

ומכל זה בא התפיסה וההנחה כי אין מקום לעבודה מתוך כפיה עצמית, כי הרי תמיד קיים ונוכחת הקשר העצמי והפנימי בין ישראל לאביהם שבשמים, וכל ההסתרה הינו רק מבחוץ ומשיחדור קצת למעמקי הלב ונשמתו ייגלה לו האור והנועם.

וכן יסוד דבריו של בעל התולדות בספרו 'צפנת פענח' פ' שמות – מהוים מקור ויסוד איתן במשנתו של רבינו בביאור פרשיות התורה - ע"פ יסודות הבעש"ט - בסיפור ירידת האבות וכלל ישראל למקומות של קטנות והסתר ובצורת התמודדותן שם:

"גם בני עליה אי אפשר שיעמדו תמיד על מדרגיה אחת, כי החיות רצוא ושוב ולפעמים יורד ממדריגתו על ידי הירידה של הנשמה ורוחו ונפשו שירדו ממקום מושבם לחוץ ממקומם תחת רשות האיברים שהם כח ע' אומות והשרים והסט"א שאז רשות אחרים עליהם, ואינן יכולין לעסוק בתורת ועבודת השי"ת כראוי, ומ"מ אינו מייאש את עצמו מתורתו ועבודתו של השי"ת מכל וכל, רק מצפה לישועה וכמ"ש (ישעיה ח יג) וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וגו'.

ונותן לב להבין ולדעת כי בכל המדריגות אינו נפרד ממנו יתברך, שמלכותו בכל משלה, גם בתוך הקליפות כנודע, דאז יקיים בעצמו מבטן שאול שוועתי אליך וגו' (יונה ב ג). ואז עושה יחוד ומעלה מייין נוקבין מעמקא דתהומא תתאה עד רום המעלות, שהוא מעלה נפלאה, וכמו ששמעתי ממורי זלה"ה יחבק לה בעלה ביסודא דילה וכו' (פיוט האריז"ל סעודת ליל שבת) ודפח"ח.

אמונה ברעת

וזה סוד וירד אברם (בראשית יב י – יג א) – שהיא הנשמה למקום מעלתה, דעייל ונפיק. וכן יצחק בארץ פלישתים, וכן יעקב וילך חרנה (בראשית כח י) כמ"ש בזוהר (ח"א קמז:) וכו'. וכן אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך (בראשית מו ד), שתחזור הנשמה אל רום מעלתה, ג"כ עלה – שהעלה עמה ג'כ ניצוצין ממדריגה תחתונה, והבן".

ומבאר הרבי בזה ביסוד דברי הבעש"ט שהובא בסוף ספר 'תולדות יעקב יוסף' ברשימות 'שמעתי ממורי'⁸⁹ בביאור ענין השתלשלות האותיות מאות א' עד אות ת', שבכל אות ואות נכפל אות א' ולדוג' אות ג' זה ג' פעמים האות א' וכן הלאה עד אות ת'. והענין בזה כי הרי אות א' מרמז על אלופו של עולם ולזה כל אות בסדר האותיות זהו הוספת הסתרה וצמצום על אלופו של עולם, אולם מצד שני יש בזה ההכרה כי גם בתחתית המדריגה נמצא אלופו של עולם וע"י שמכיר בזה מגלה ומעלה את האור לשורשה:

"אות א' הוא סוד פלא, ונתלבש באות ב' שהוא ב' אלפין, וכן באות ג' – ג' אלפין, וכל מה שנתרחק האות נתרחק מהחיות ונתלבש בקליפות, עד מלכות שבמלכות ששם מחשבות רעות וזרות וכו'. וכאשר יתן לב על גלות השכינה שהי' ניצוץ השכינה מלובש בתוך כיעור הקליפות הזה, יתחרד חרדה גדולה, ואז יתפרדו כל פועלי און, ונעשה יחוד יראה עם נורא, ונתברר ניצוץ הק' ונתחבר למעלה אל החיות, בסוד 'והחיות רצוא ושוב'".

והרבי רגיל להזכיר בזה רבות את לשונו של ה'מאור עינים' ביסוד זה: "נודע שבריאית כל העולמות ומלואן היו בהתורה, שהן האותיות שמ'אלף' ועד 'תיו', שהבורא ב"ה צמצם א"ע בהאותיות, ותחילת צמצומו ואצילתו הוא באות א', ואחר זה צמצם א"ע כביכול והאציל אור שפעת קדושתו מאות אל אות עד 'תיו' שהוא סוף המדריגה, כנודע שהוא מקום הבחירה כמ"ש 'תיו' תחיה 'תיו' תמות. ולכן בכל דבר אף שהוא בסוף המדריגה שהוא רחוק מאור שפעת אורו אין סוף ב"ה, אלא צריך לקרב א"ע עם אותו סוף המדריגה שהוא בחינת 'תיו' אל ה'אלף' שהוא אלופו של עולם, ולהגביה הדבר ולהעלותו מתתא לעילא אל שורש הכל בחינת ה'אלף', ולהעלות כל מדריגות תחתונים שרחוקים מא' אל בחי' א', וכמ"ש 'ובחרת בחיים' שיבחר החיות והטב שבדבר ההוא שהוא צמצום אלקותו, ולא שימשך אחר הרע שבדבר"⁹⁰.

⁸⁹ וכ"כ בס' 'תולדות יעקב יוסף', תחילת פ' בראשית.

⁹⁰ מאור' ע' תחילת פ' ראה.

אמונה ברעת

'קרוב ה' וגו' יקראוהו באמת', 'אמת' הוא ראש תוך סוף, ראש הוא ית' ראשון ואין ראשית לראשיתו, תוך הוא חיות כל העולמות והנבראים עליונים ותחתונים, וסוף הוא כי הוא יתברך בכל משלה אפילו בדברים התחתונים באופן שאין עוד מלבדו⁹¹.

רש"ז גופין: 'קבלת עול' מעל או למטה מטעם ודעת

והנה בעצם בתורת חב"ד נוכחת ג"כ דגש רב על ענין העבודה בבחינת עבד בקבלת עול המתבטא בזה שהדגש על עצם ביצוע מעשה המצוות אף בלי הבנה והשגה שזה עבודה תמידי שזה מהות עבודת העבד כי אין זה מבוסס מצד התענוג רק השעבוד, ולזה זה יתקיים גם כשאין רצון וחשק כל כך. וכל זה הינם אבן יסוד בהגותם של מרנן השומר אמונים והדברי אמונה שהתבססו רבות על חלקי העבודה בזה הבנויים ע"פ ספר התניא, ומה שהרבי מדגיש בזה הינו שזה נקודה מורכבת המצריכה שימוש כדי להימנע מסילוף הענין. ואכן בבית מדרש החב"דית נתנו גם כן תשומת לב לזה, וכפי שהרב שניאור זלמן גופין - מגדולי המשפיעים בחסידות חב"ד, התייחס לזה בתוך שיחה⁹² בהגדרת כללות רוח הרעיונית שבתוכן 'ספר ההמשך - תרס"ו' להרבי הרש"ב מחב"ד נ"ע:

"מסביר באריכות נפלאה את העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות. שבמצוות - הדגש הוא על המעשה בפועל שיהיה מדויק ולא על הכוונה, הכוונה היא הכרחית והיא מביאה את האדם לגן עדן, אבל המעשה הוא פנימי יותר, כי בו נמצא הרצון האלוקי עצמו. ובכוונות אין אפשרות להגיע לעניין עצמו, אדרבה אם מתמקדים בכוונות, והעשיה היא בדרך של ממילא הן מעלימות על עצם האלוקות שבמצווה. וכשהדגש הוא על העשיה בדיוק ובהתלהבות מעצם העשיה אז התענוג במצווה הוא לא מההרגשה ומההבנה, אלא מהעונג האלוקי שיש במצווה שהאדם דבוק בו ועונג זה הופך להיות העונג של האדם.

חשוב להדגיש שהכיוון הזה ב'המשך תרס"ו' הוא קומה שניה על מה שבדרך כלל מדובר בחסידות בצורך בכוונת המצוות ולימוד מתוך תענוג. בקיצור נמרץ העניין הוא כך: בלי כוונה ותענוג - קבלת העול היא 'למטה מטעם ודעת' ולא זו המטרה. ב'המשך תרס"ו' קבלת העול והיגיעה היא 'למעלה מטעם ודעת'.

⁹¹ מאו"ע, ישמח לב ד"ה אילן.

⁹² גליון 'מעיינותיך' למחשבת חב"ד. כסליו תשע"א.

אמונה בדעת